

OIKEUDENKÄYNNIN JULKISUUS RIKOS- JA RIITA-ASIOISSA

Opas käräjäsihteerille

Maria Tanhuanpää

Opinnäytetyö
Marraskuu 2012
Liiketalouden koulutusoh-
jelma
Oikeudellinen asiantuntijuus

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma
Oikeudellinen asiantuntijuus

TANHUANPÄÄ, MARIA:

Oikeudenkäynnin julkisuus rikos- ja riita-asioissa
Opas kärjäsihteerille

Opinnäytetyö 49 sivua, joista liitteitä 7 sivua
Marraskuu 2012

Oikeudenkäynnin julkisuus on keskeinen osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Opinnäytetyössä tarkasteltiin oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumisen eri muotoja sekä perusteita asiakirjojen, suullisen käsittelyn sekä tuomioistuimen ratkaisun salassapidolle.

Tutkimusmenetelmät olivat lainopillisia. Oikeudenkäynnin julkisuutta selvitettiin tutustumalla voimassa olevaan lainsäädäntöön, sen esitöihin sekä oikeuskirjallisuuteen. Opinnäytetyön laatimisessa käytettiin hyväksi myös kirjoittajan omaa tietämystä ja työelämässä karttunutta kokemusta.

Opinnäytetyön tavoitteena oli perehtyä oikeudenkäynnin julkisuuden eri osa-alueisiin ja kehittää toimintatapoja eri tilanteisiin sihteerien osaamisen parantamiseksi. Sen tuloksena laadittiin Pirkanmaan kärjäoikeudelle opas kärjäsihteerille oikeudenkäynnin julkisuusasioihin liittyviin kysymyksiin. Opinnäytetyön tuotoksena laadittavan oppaan tavoitteena on antaa kärjäsihteeille selkeät toimintaohjeet eri tilanteisiin ja yhtenäistää toimintatapoja sihteerien keskuudessa. Opasta tullaan päivittämään ja täsmentämään tarpeen mukaan.

Kehittämisehdotuksena Pirkanmaan kärjäoikeudelle esitettiin koko henkilökunnan koulutusta oikeudenkäynnin julkisuusasioihin, jotta voitaisiin varmistua siitä, että asiakas saa vastaukset kysymyksiinsä mahdollisimman helposti ja nopeasti. Etenkin kansliahenkilökunnan koulutus olisi hyvin tärkeää, koska sihteerit vastaavat asiakkaiden yhteydenottoihin.

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Business Administration
Legal Expertise

TANHUANPÄÄ, MARIA:

The Publicity of the Trial in Criminal and Civil Proceedings
A Guide Book for the Secretary of Bureau

Bachelor's thesis 49 pages, appendices 7 pages
November 2012

The publicity of the trial is an integral part of a fair trial. The thesis examined the different forms of the publicity of the trial and the reasons for the secrecy of hearings and the court's decisions and the confidentiality of documents.

The purpose of the thesis was to make an account of different areas of the publicity of the trial and to develop operational models for the secretaries of bureau. As a result of the thesis a general guide book was created for the secretaries of the District Court of Pirkanmaa. The aim of the guide book was to give guidance in publicity issues and to unify the secretaries' operational models concerning publicity matters.

The study exploited juridical methods. The information was gathered from consolidated legislation, preparatory work and juridical literature. The author's own knowledge of the subject was also utilized.

The District Court of Pirkanmaa was given a development proposal for training the whole staff in the matters of the publicity of the trial. Training is important in order to give the client right answers promptly.

Keywords: publicity of trial, criminal proceedings, civil proceedings

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	YLEISTÄ OIKEUDENKÄYNNIN JULKISUUDESTA	8
	2.1 Julkisuuden eri muodot.....	8
	2.2 Perusteet oikeudenkäynnin julkisuudelle.....	10
3	PERUSTIETOJEN JA ASIAKIRJOJEN JULKISUUS.....	12
	3.1 Oikeudenkäynnin perustietojen julkisuus.....	12
	3.2 Asiakirjajulkisuus	13
	3.3 Asiakirjan julkiseksi tuleminen	14
	3.3.1 Tuomioistuimeen saapuvat asiakirjat.....	15
	3.3.2 Tuomioistuimen laatimat asiakirjat.....	16
	3.3.3 Julkiseksi tulemisen aikaistaminen	16
	3.3.4 Julkiseksi tulemisen lykkääminen.....	17
4	OIKEUDENKÄYNTIASIAKIRJOJEN SALASSAPITO.....	19
	4.1 Suoraan lain nojalla salassa pidettävät asiakirjat.....	19
	4.2 Salassapitomääräys	22
	4.3 Salassapitoaika.....	23
	4.4 Asianosaisten oikeus tietoon ja salassapitovelvollisuus	24
5	KÄSITTELYN JA RATKAISUN JULKISUUS	26
	5.1 Suullisen käsittelyn julkisuus.....	26
	5.2 Suljettu käsittely	27
	5.3 Käsittelyn tallentaminen	30
	5.4 Tuomioistuimen ratkaisun julkisuus.....	31
6	MENETTELY JULKISUUSKYSYMYKSISSÄ.....	35
7	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	39
	LÄHTEET.....	42
	LIITTEET	43
	Liite 1. Opas oikeudenkäynnin julkisuuteen kärjäsihteereille.....	43

LYHENTEET JA TERMIT

HE	Hallituksen esitys
JulkL	Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (1999/621)
OK	Oikeudenkäymiskaari (1734/4)
PL	Suomen perustuslaki (1999/731)
RL	Rikoslaki (1889/39)
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (1997/689)
YTJulkL	Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (2007/370)
Oikeudenkäynti	Asian kirjallinen ja suullinen käsittely sekä tuomioistuimen neuvottelu
Oikeudenkäyntiasiakirja	JulkL:n tarkoittama asiakirja, joka toimitettu tuomioistuimelle tai laadittu siellä oikeudenkäyntiä varten (ei muistiinpanot, luonnokset)
Suullinen käsittely	Kaikki suullisen käsittelyn muodot, joissa asianosaisella on oikeus olla läsnä tai jossa jotakuta kuullaan henkilökohtaisesti

1 JOHDANTO

Usein oikeudenkäynnin julkisuudesta tulee ihmisille mieleen lähinnä suullisen istunto-käsittelyn julkisuus. Käsitteenä oikeudenkäynnin julkisuus sisältää kuitenkin paljon enemmän. Oikeudenkäynnin julkisuudella tarkoitetaan oikeudenkäynnin perustietojen, oikeudenkäyntiasiakirjojen, käsittelyn ja ratkaisun julkisuutta. Suullisen käsittelyn ja oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuus on pääsääntö, josta poiketaan vain erityisistä syistä. Esimerkiksi seksuaalirikoksissa käsittely, asiakirjat, ratkaisu ja jopa asianomistajan henkilöllisyys saatetaan usein julistaa salassa pidettäväksi asianomistajan yksityisyyden suojaamiseksi. Lisäksi seksuaalirikoksissa myös tuomio määrätään useimmiten salassa pidettäväksi lopputulosta ja sovellettuja lainkohtia lukuun ottamatta, jolloin tuomiosta ainoastaan tuomiolauselma on julkinen. Säännökset onkin useimmiten tarkoitettu nimenomaan asianomistajan suojelemiseksi eikä vastaajan henkilöllisyyttä määrätä samalla tavalla salassa pidettäväksi kuin asianomistajan henkilöllisyys, vaikka sitäkin joskus on pyydetty. Mikäli asian todisteissa on esimerkiksi vastaajan mielenterveyttä koskeva lausunto, on se lain nojalla salainen. Median kiinnostusta herättäneistä salassa pidettäväksi määräytyistä jutuista tuomioistuin laatii usein julkisen selosteen.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on perehtyä oikeudenkäynnin julkisuuden eri osa-alueisiin sekä kehittää toimintatapoja erilaisiin oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyviin tilanteisiin kärjäsihteereiden osaamisen kehittämiseksi. Työn tarkoituksena on laatia opas Pirkanmaan kärjäoikeudessa työskenteleville toimistosihteereille. Työskennellessäni Pirkanmaan kärjäoikeudessa toimistosihteerinä olenkin huomannut, että oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyvät asiat koetaan sihteerien keskuudessa yleisesti monimutkaisiksi ja hankaliksi. Sääntely on tarkkaa ja tietoa on saatavilla paljon. Tästä huolimatta käytänteet ovat monille epäselvät ja toimintatapoja on usein yhtä monta kuin sihteereitäkin. Mielestäni tämä saattaa osittain johtua siitä, että ohjeistusta on monesti haettava useista eri lähteistä eikä tietoa ole koottu yhteen lähteeseen.

Opinnäytetyöni liitteen oppaaseen on koottu ohjeistus oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyvistä asioista sihteerien näkökulmasta katsottuna. Oppaassa käydään läpi eri käsittelyvaiheita ja sen tarkoituksena on antaa konkreettisia ohjeita ja käytänteitä eri tilanteisiin.

Oikeudenkäynnin julkisuuteen perehdyttäessä luotettavaa lähdemateriaalia on melko helppo löytää. Lähteinä on käytetty luonnollisesti lainsäädäntöä, sen esitöitä ja oikeuskirjallisuutta. Aiheesta on tehty myös eri viranomaisten toimesta mietintöjä. Lisäksi aihetta on sivuttu eri näkökulmista muutamissa opinnäytetöissä myös lakiuudistuksen jälkeen, mutta näistä opinnäytetöistä ei ollut apua oman työni laatimisessa.

Oikeudenkäynnin julkisuus on tarkkaan säännelty ja tärkein sitä sääntelevä laki käräjäoikeuksien osalta on vuoden 2007 laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (jäljempänä YTJulkL). Aiemmin julkisuutta sääteli laki oikeudenkäynnin julkisuudesta (1984/945) ja uudistuksella pyrittiin siihen, että käsittelyn ja asiakirjojen julkisuudesta säädetään samassa laissa. Yhden sovellettavan lain periaate ei ole kuitenkaan täysin onnistunut, koska YTJulkL:n 2 §:n 3 momentin nojalla siltä osin kuin tässä laissa ei toisin säädetä, tuomioistuimessa sovelletaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettua lakia (jäljempänä JulkL). Tämän lisäksi YTJulkL:sta löytyy myös suoria viittauksia viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain tiettyihin pykäliin.

2 YLEISTÄ OIKEUDENKÄYNNIN JULKISUUDESTA

Oikeudenkäynnin julkisuus on Suomen perustuslain (jäljempänä PL) 21 §:n 2 momentissa määritelty perusoikeus. Lisäksi PL:n 12 §:n 2 momentissa on säännös, jonka mukaan viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi erikseen lailla rajoitettu. Oikeudenkäynnin julkisuuskysymyksiä ratkaistaessa vastakkain ovat usein perustuslain turvaamat oikeudenmukainen oikeudenkäynti (PL 21 §) ja yksityisyyden suoja (PL 10 §). (Kadoch 2012, 3–4.)

Sen lisäksi, että oikeudenkäynnin julkisuus on perusoikeus, on Suomi sitoutunut ihmisoikeusvelvoitteisiin, jotka sisältävät oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyviä velvoitteita. Tällaisia sopimuksia ovat esimerkiksi YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva sopimus (SopS 8/1976) sekä Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 19/1990), joka on yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi. (Kadoch 2012, 5.) Ihmisoikeussopimuksissa puhutaan lähinnä istuntokäsittelyn ja ratkaisun julkisuudesta. Myös näissä kansainvälisissä sopimuksissa on asetettu edellytyksiä, joilla oikeudenkäynnin julkisuutta voidaan rajoittaa. (Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa 2005, 17–18.)

2.1 Julkisuuden eri muodot

Julkisuuden toteutumisen eri muotoja ovat diaari-, asiakirja-, käsittely- ja ratkaisujulkisuus (Kadoch 2012, 10; Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa 2005, 6). Lisäksi julkisuus voidaan jaotella yleisö- ja asianosaisjulkisuuteen. Asianosaisjulkisuus on yleisöjulkisuutta laajempaa ja asianosaiset saavat yleensä tiedon myös salassa pidetävistä oikeudenkäyntiasiakirjoista.

Asiakirjajulkisuudessa on kyse oikeudesta saada tietoja viranomaisen hallussa olevista asiakirjoista tai muista tallenteista. Asiakirjajulkisuus koostuu kolmesta eri osa-alueesta, sillä siihen sisältyy paitsi oikeudenkäynnissä esitetyt asiakirjat myös tieto tuomioistuimen tietojärjestelmään kirjatusta oikeudenkäynnin perustiedoista (jäljempänä diaarijulkisuus) sekä tuomioistuimen ratkaisu. Asiakirjajulkisuus on perustuslain 12 §:n 2 mo-

mentissa säädely oikeus, mikä koskee kaikkia viranomaisen hallussa olevia asiakirjoja. (Tapanila 2009, 14.)

Asiakirjajulkisuus korostuu erityisesti silloin, kun käsittelyjulkisuus ei toteudu lainkaan, kuten ratkaistaessa asioita kirjallisessa menettelyssä, jolloin tiedonsaanti perustuu ainoastaan asiakirjoihin (Tapanila 2009, 15). Asiakirjajulkisuutta toteutetaan antamalla oikeudenkäyntiasiakirjasta tietoa tai tarvittaessa jäljennös maksutta tai maksua vastaan. Asianosaisille tuomioistuimella on velvollisuus viran puolesta antaa tieto asiassa esitetystä kirjallisesta oikeudenkäyntiaineistosta sekä ratkaisusta. Yleisöjulkisuus toteutuu yleensä jonkin tahon pyytäessä tietoa. Tuomioistuin voi kuitenkin tiedottaa esimerkiksi ilmoitustaululla tai Internetissä vireillä olevista oikeudenkäynneistä ja niihin liittyvistä suullisista käsittelyistä. Tuomioistuin voi myös laatia jostakin yksittäisestä ratkaisusta tiedotteen, joka tulee kuitenkin erottaa salaiseksi määrätystä ratkaisusta laadittavasta julkisesta selosteesta. (Tapanila 2009, 15.) Tiedote voidaan antaa esimerkiksi asioissa, joissa tuomio on hyvin laaja. Median edustajat eivät useinkaan ole kiinnostuneita lukemaan koko tuomiota, vaan haluavat ennemmin lukea ratkaisun lopputuloksen tiivistystä tiedotteesta.

Käsittelyjulkisuus tarkoittaa oikeutta päästä seuraamaan kärjäoikeuden suullista käsittelyä. Muutoksenhakutuomioistuimissa riita- ja rikosasioiden käsittelyjulkisuus ei aina toteudu, koska siellä ei järjestetä suullista käsittelyä yhtä usein kuin kärjäoikeuksissa. Muutoksenhakutuomioistuimissa käsittely perustuu usein pelkästään kirjalliseen materiaaliin. Esimerkiksi haettaessa muutosta hovioikeudelta asianosaiset saattavat valituskirjelmässä erikseen pyytää suullisen käsittelyn järjestämistä perusteluineen.

Asianosaisjulkisuus käsittää julkisuuden suhteessa oikeudenkäynnin asianosaisiin eli riita-asioissa kantajaan, vastaajaan ja väliintulijaan ja rikosasioissa vastaajaan, asianomistajaan, kuultavaan ja syyttäjään (Tapanila 2009, 22). Asianosaisjulkisuutta voidaan pitää edellytyksenä oikeudenmukaiselle, vastavuoroiselle ja tasapuoliselle oikeudenkäynnille (Kadoch 2012, 1). Asianosaisen tulee lähtökohtaisesti saada tieto kaikesta oikeudenkäynnissä käytettävästä aineistosta.

Yleisöjulkisuus tarkoittaa muun kuin oikeudenkäynnin asianosaisen oikeutta saada tietoja tuomioistuimen toiminnasta. Yleisö on oikeutettu seuraamaan julkista käsittelyä ja kenellä tahansa on oikeus saada tietoja julkisista oikeudenkäyntiasiakirjoista. Yleisöllä

ei kuitenkaan ole osallistumisoikeutta eli oikeutta käyttää puheenvuoroja istunnossa. (Frände, Havansi, Helenius, Koulu, Lappalainen, Lindfors, Niemi, Rautio & Virolainen 2012, 139.) Oikeudenkäyntiasiakirjasta tietoa pyytävän ei tarvitse perustella pyyntöään, mutta puhuttaessa yleisöjulkisuudesta tuomioistuin ei saa antaa salassa pidettävää tietoa pyytäjälle toisin kuin asianosaisten kohdalla. (Tapanila 2009, 23–24.)

Mediajulkisuuden kautta laajemmalla yleisöllä on mahdollisuus saada tietoa oikeudenkäynnistä. Yleisöjulkisuudesta mediajulkisuus eroaa siten, että tiedonsaanti tapahtuu aina välikäden kautta. Viestinnän välillisyyden vuoksi on olemassa riski, että toimittaja tulkitsee oikeudenkäyntiä virheellisesti ja esittää siten virheellisiä ja harhaanjohtavia tietoja. (Tapanila 2009, 17.) Mediajulkisuuden voidaan kuitenkin katsoa olevan yksi yleisöjulkisuuden muoto. Tuomioistuimessa on huomioitava, että median uutiset eivät välttämättä perustu ainoastaan tuomioistuimen antamiin tietoihin, vaan toimittajat hankkivat usein taustatietoja useista eri lähteistä. Mediajulkisuus on merkittävä julkisuuden toteutumisen kannalta, koska useimmiten tavallisilla ihmisillä ei ole aikaa ja kiinnostusta tutustua tuomioistuimen asiakirjoihin. Ihmisten muodostamat käsitykset perustuvatkin pitkälti eri viestintävälineiden kautta saatuihin tietoihin riippumatta niiden oikeellisuudesta.

2.2 Perusteet oikeudenkäynnin julkisuudelle

Puhuttaessa oikeudenkäynnin julkisuuden tavoitteista, puhutaan usein julkisuuden funktioista. Tapanilan (2009, 26–32) ja Kadochin (2012, 3–4) mukaan näitä oikeudenkäynnin funktioita ovat oikeusturva-, legitimointi-, kontrolli- ja ohjausfunktio.

Keskeinen syy julkisuuden toteuttamiselle on luonnollisesti asianosaisten oikeusturvan takaaminen. Mikäli asianosainen ei saisi tietoa perusteista, joilla juttu on ratkaistu tai saisi puheoikeutta asiassa, ei oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta tai asianosaisten oikeusturvasta voitaisi puhua. Oikeusturvan toteutuminen edellyttää usein myös yleisöjulkisuutta, joka mahdollistaa kriittisen arvioinnin ja ehkäisee tuomioistuimen mielivaltaista lainkäyttöä (Tapanila 2009, 27).

Legitimointifunktiolla tarkoitetaan sitä, että tuomioistuinten toiminta on legitiimiä eli toiminta on hyväksymisenarvoista kansalaisten silmissä. Tuomioistuinten käyttämä

pakkovalta ei voisi toteutua, jos se menettäisi legitimitettinsä kansalaisiin nähden. Julkisuus on tärkeä keino legitimitetin ylläpidossa muutoksenhakuoikeuden, tuomioistuinten puolueettomuuden ja riippumattomuuden, valvonnan ja perusteluvollisuuden ohella. (Tapanila 2009, 28.) Vaikka tuomioistuinten toimintaa ei aktiivisesti valvottaisikaan julkisuuden kautta, antaa jo tietojensaannin mahdollisuus uskoa tuomioistuinten ratkaisujen kritiikin kestävyys (Kadoch 2012, 4).

Kansalaisten luottamuksen ylläpitäminen edellyttää, että kansalaiset pystyvät kontrolloimaan tuomioistuinten vallankäyttöä. Kontrollointi voi tapahtua välillisesti tiedotusvälineiden kautta ja se kuuluukin oleellisesti tiedotusvälineiden yhteiskunnalliseen rooliin. Sen tarkoitus on kyseenalaistaa ja tarkastella tuomioistuimen menettelyä, laintulkintaa, ratkaisun lainmukaisuutta, argumentaatiota, riippumattomuutta sekä puolueettomuutta. Lisäksi on tärkeää tarkastella, toteutuuko yhdenvertaisuus eli kohdellaanko eri sosiaalisessa asemassa olevia yhdenvertaisesti. (Tapanila 2009, 29–31.) Tuomioistuimissa kontrollifunktiolla on muihin viranomaisiin nähden korostuneempi asema, koska tuomioistuimen käyttämä valta on vaikutuksiltaan voimakkaampaa kuin muiden viranomaisten. Lisäksi tuomioistuinten riippumattomuus aiheuttaa sen, että ylemmätkin tuomioistuimet ulkopuolisista hallintoelimistä puhumattakaan eivät voi välittömästi vaikuttaa tuomioistuimen lainkäyttöön. (Kadoch 2012, 3.)

Ohjausfunktiolla voidaan puolestaan tarkoittaa vaikuttamista sekä kansalaisten käyttäytymiseen että myöhempään oikeudenkäyntiin, jolloin aiempi ratkaisu voi toimia oikeuslähteenä (Tapanila 2009, 31). Useimmiten toisten tuomioistuinten oikeuslähteenä toimivat korkeimpien oikeusasteiden tekemät ratkaisut. Ohjausfunktion molemmat tarkoitukset vaarantuvat, mikäli oikeudenkäynnin julkisuus ei toteudu lain tarkoittamalla tavalla. Kansalaisten tulevaan käyttäytymiseen oikeudenkäynnit voivat vaikuttaa, kun niistä uutisoidaan ja rikoksista seuraa rangaistus (Kadoch 2012, 4).

3 PERUSTIETOJEN JA ASIAKIRJOJEN JULKISUUS

3.1 Oikeudenkäynnin perustietojen julkisuus

Oikeudenkäynnin perustiedot eli niin sanotut diaaritiedot ovat julkisia jo ennen istunto-käsittelyä. YTJulkL:n 5 §:n mukaan 4 §:ssä tarkoitetut perustiedot tulevat julkisiksi heti, jollei sen 2 momentista muuta johdu. 2 momentti koskee lähinnä pakkokeinoasioita, joita ei tässä opinnäytetyössä ole otettu tarkasteluun. Kyseisen lain 4 §:ssä perustietoina pidetään asiaa käsittelevää tuomioistuinta, asian yksilöityä laatua, asian käsittelyn vaiheita, suullisen käsittelyn ajankohtaa, käsittelypaikkaa ja asianosaisen yksilöimiseksi tarpeellisia tietoja. Tuomioistuin voi määrätä asianomistajan tai turvapaikanhakijan henkilöllisyyden salassa pidettäväksi YTJulkL:n 6 §:n 1 momentista ilmenevällä tavalla, mutta muutoin perustietoja ei voi määrätä salaisiksi. YTJulkL:n 6 §:n 2 momentin mukaan asianosaisen pyynnöstä 1 momentissa tarkoitettu tieto on kuitenkin julkinen. Tästä käy ilmi, että salassapito ei tässä kohtaa edellytä asianosaisen pyyntöä, vaan tuomioistuin voi ratkaista salassapidon myös viran puolesta (Kadoch 2012, 34).

Aiemmin lainsäädännössä puhuttiin asian laadusta, mistä aiheutui tulkintaongelmia, koska ei ollut varmuutta, mitä käsitteellä ”asian laatu” tarkoitetaan. Tästä syystä YTJulkL:ssa asiaa on täsmennetty siten, että asian yksilöity laatu on julkinen. Asian laatu on yksilöitävä niin tarkasti, että ei jää epäselvyyttä siitä, millaisesta asiasta on kysymys. Voidaan katsoa, että asian laatu on yksilöity riittävällä tarkkuudella ilmoittamalla asialle annettava asianimike. (HE 13/2006, 31; Kadoch 2012, 30.) Esimerkiksi rikosasioissa asianimikkeitä ovat syytekohtien mukaiset rikosnimikkeet, joiden voidaan katsoa olevan julkisia perustietoja.

Asianosaisen yksilöimiseksi tarpeelliset tiedot ovat julkisia. Nimi on useimmiten riittävä asianosaisen henkilöllisyyden yksilöintitietona, mutta tapauskohtaisesti ja tarpeen mukaan on joskus julkaistava myös asianosaisen kotipaikka ja syntymäaika. Henkilötunnus ei yleensä ole tarpeen, vaikka onkin sinällään julkinen diaaritieto. Henkilötietolaki (523/1999) sovelletaan myös tuomioistuimen diaariin ja se rajoittaa henkilötietojen käsittelyoikeutta, mutta rajoitus ei ulotu tuomioistuimesta annettaviin asiakirjoihin. (Kadoch 2012, 30.)

Diaaritiedot ovat paitsi oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumisen kannalta välttämättömiä, myös tuomioistuimen oman toiminnan tarkastelemisen tärkeä väline. Diaarista ilmenee esimerkiksi, kuka asiaa milloinkin hoitaa ja missä vaiheessa sen käsittely on. Tapanilan (2009, 63) ja Kadochin (2012, 32) mukaan muutoksenhakutuomioistuimissa on käytössä diaaritietojen kyselykäyttöjärjestelmä Kyösti ja niiden kirjaamoissa on asiakaspäätteet sen selaamista varten. Sen käyttöönottoa on ilmeisesti suunniteltu käräjäoikeuksissakin, mutta ainakaan vielä järjestelmää ei ole otettu käyttöön. Toistaiseksi diaaritietoja voi siis saada vain kysymällä käräjäoikeudesta henkilökohtaisesti tai erilaisia viestintävälineitä käyttäen.

3.2 Asiakirjajulkisuus

YTJulkL:n 3 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan oikeudenkäyntiasiakirjalla tarkoitetaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 5 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettua asiakirjaa, joka on toimitettu tuomioistuimelle tai laadittu tuomioistuimessa oikeudenkäyntiä varten; oikeudenkäyntiasiakirjoja eivät kuitenkaan ole tuomioistuimessa laaditut muistiinpanot tai luonnokset taikka muut sellaiset asiakirjat, joita laatija ei ole vielä antanut esittelyä tai muuta asian käsittelyä varten. Saman pykälän 2 momentista ilmenee, että esineiden julkisuutta koskevat samat säännökset kuin asiakirjaa.

YTJulkL:n 13 §:n mukaan oikeudenkäyntiasiakirjan antamisen tavoista on voimassa, mitä lain viranomaisten toiminnan julkisuudesta 16 §:ssä säädetään. JulkL:n 16 §:n 1 momentin mukaan asiakirjan sisällöstä annetaan tieto suullisesti tai antamalla asiakirja viranomaisen luona nähtäväksi, jäljennettäväksi, kuunneltavaksi tai antamalla siitä kopio tai tuloste. Lisäksi kyseisen pykälän 1 momentin mukaan tieto tulee antaa pyydetyllä tavalla, jollei se asiakirjojen suuren määrän tai asiakirjan kopioinnin vaikeuden tai muun niihin verrattavan syyn vuoksi aiheuta kohtuutonta haittaa virkatoiminnalle. Luonnollisesti asiakirjan katsominen on maksutonta kuten myös sen asiakkaan toimesta tapahtuva jäljentäminen. Kopioista ja tulosteista tuomioistuin voi periä maksua. Sähköisestä asiakirjasta ei peritä maksua, koska sen antamisesta ei tule myöskään käräjäoikeudelle kuluja.

YTJulkL:n 16 §:n 2 momentin mukaan esimerkiksi videotallenteesta tai muusta vastaavasta, jolla on viranomaisen kuvaama kuulustelu tai muu tapahtuma, jossa henkilöä

kuullaan, saa kuitenkin antaa kopion vain, jos tallenteessa kuultava henkilö siihen suostuu tai jos sen sisältö huomioon ottaen on ilmeistä, ettei kopion antaminen johda hänen yksityisyyden suojansa loukkaamiseen. Kopiointia on haluttu rajoittaa sen vuoksi, että tallenteet ovat niissä esiintyvien henkilöiden yksityisyyden ja persoonallisuuden suojan kannalta erittäin merkittäviä oikeudenkäyntiasiakirjoja, joiden joutumista tuomioistuimen ulkopuolelle ei voida pitää perusteltuna tai julkisuuden toteutumisen kannalta tarpeellisena (Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa 2005, 87). Tämä ei kuitenkaan koske äänitallenteita tai valokuvia, joten niistä pyytäjällä on oikeus saada kopio (Tapanila 2009, 69). Tuomioistuimen on tarjottava laitteet ja tilat tallenteiden katseluun ja kuunteluun julkisuuden toteuttamiseksi käytännössä ja ainoastaan tallenteen kopiointia voidaan rajoittaa yksityisyyden suojaamiseksi. Periaatteessa voitaneen ajatella, että tallenteita ei tarvitse mennä katsomaan asiaa käsittelevään tuomioistuimeen, vaan tallenne voidaan käytännössä pyytää lähetettäväksi toiseen tuomioistuimeen katselua varten. Tämä sen vuoksi, että olisi ehkä kohtuutonta vaatia, että Rovaniemellä asuva asianosainen lähtisi Helsinkiin pelkästään tallenteen katsomista varten.

3.3 Asiakirjan julkiseksi tuleminen

YTJulkL:n 8 §:ssä säädetään oikeudenkäyntiasiakirjan julkiseksi tulemisesta. Sen ajankohta on riippuvainen siitä, onko kyseessä rikos- vai siviiliprosessi, käsittelyjärjestyksestä sekä asiaa käsittelevästä oikeusasteesta. Myös sillä on merkitystä, onko kyseessä tuomioistuimelle toimitettu vai sen itse laatima asiakirja. Säännös ei koske asiakirjoja siltä osin, kun ne ovat suoraan lain nojalla tai tehdyn salassapitomääräyksen vuoksi salaisia (Kadoch 2012, 46).

Asiakirjan julkiseksi tulemistä käsittelevä säännös säätelee siis oikeudenkäyntiasiakirjojen julkiseksi tuloa. Se ei siten luonnollisestikaan koske tuomioistuimen omia muistiinpanoja, luonnoksia, sisäisiä asiakirjoja tai virkatehtäviin kuulumattomia asiakirjoja (JulkL 5 § 3; YTJulkL 3 § 1). Koska tiedotusvälineet pyytävät asiakirjoja jutuista yhä useammin, on erittäin tärkeää tietää, milloin mistäkin asiakirjasta voidaan antaa tieto.

3.3.1 Tuomioistuimeen saapuvat asiakirjat

Ensimmäisessä oikeusasteessa rikosasioissa oikeudenkäyntiasiakirja tulee yleensä julkiseksi, kun asia on ollut esillä suullisessa käsittelyssä tai jos suullista käsittelyä ei toimiteta, kun ratkaisu pääasiassa annetaan (YTJulkL 8 § 1 momentti 1 kohta). Esimerkiksi haastehakemus tulee julkiseksi, kun se on luettu suullisessa käsittelyssä. Mikäli käsittely on monipäiväinen eikä koko haastehakemusta lueta kerralla, voidaan haastehakemuksesta antaa tieto pyytäjälle vain siltä osin, kun se on antamiseen mennessä luettu. Jos kyseessä on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (jäljempänä ROL) 5 a luvussa tarkoitettu kirjallisessa menettelyssä ratkaistava rikosasia, oikeudenkäyntiasiakirja tulee julkiseksi, kun vastaajan suostumus asian ratkaisemiseen kirjallisessa menettelyssä on saapunut käräjäoikeudelle (YTJulkL 8 § 1 momentti 2 kohta). Mikäli samassa rikoksessa on osallisina useampia vastaajia, on perusteltua tulkita asiaa siten, että oikeudenkäyntiasiakirjat tulevat julkisiksi vasta, kun kaikki vastaajat ovat antaneet suostumuksensa asian käsittelyyn kirjallisessa menettelyssä (Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeeseen raportti 2007, 15).

Siviiliprosessissa asiakirjat tulevat julkiseksi ensimmäisessä oikeusasteessa, kun tuomioistuin on vastaanottanut asiakirjan (YTJulkL 8 § 1 momentti 3 kohta). Siihen ei vaikuta se, ratkaistaanko asia kirjallisessa vai suullisessa menettelyssä, vaan asiakirja tulee poikkeuksetta julkiseksi saavuttuaan tuomioistuimeen, ellei sitä joltain osin määrätä salassa pidettäväksi YTJulkL:n 9 §:n tai 10 §:n nojalla.

Valitukset, vastavalitukset ja muut muutoksenhakuun liittyvät asiakirjat tulevat kaikkine liitteineen julkisiksi saavuttuaan muutoksenhakutuomioistuimeen eikä ole perusteltua ryhtyä tutkimaan alemmassa oikeusasteessa, olisiko joku liite julkinen jo alemman oikeusasteen käsittelyn perusteella (Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeeseen raportti 2007, 15). Muutoksenhakuasiakirjojen julkisuutta koskevat kysymykset ratkaisee siten muutoksenhakutuomioistuin (Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa 2005, 73). Käräjäoikeus ei siis toimita valituskirjelmää pyynnöistä huolimatta asian käsittelyyn ulkopuolisille. Mikäli asianosainen pyytää vastapuolen valitusta, tulee se luonnollisesti toimittaa hänelle. Tuomioistuimeen saapuvat valitukset toimitetaan syyttäjälle viran puolesta.

3.3.2 Tuomioistuimen laatimat asiakirjat

YTJulkL:n 8 §:n 1 momentin 5 kohdan mukainen tuomioistuimen jäseniä varten laadittu esittelymuistio ja siihen verrattava muu asian valmistelemiseksi laadittu oikeudenkäyntiasiakirja tulee julkiseksi, kun asian käsittely siinä tuomioistuimessa on päättynyt. Tämä kohta ei useinkaan koske käräjäoikeuksia, vaan lähinnä muutoksenhakutuomioistuimia, joissa asian käsittely eroaa käräjäoikeustyöskentelystä ja ratkaisijoita on useampia. Esimerkkinä 5 kohdan mukaisesta asiakirjasta voinee toimia hovioikeuden esittelijän asiaa käsittelevälle kokoonpanolle laatima muistio niiltä osin, kun se ei sisällä neuvottelusalaisuuden piiriin kuuluvaa tietoa.

Vastaanotetusta todistelusta syntyvät äänitallenteet ovat julkisia välittömästi tallennuksen tapahduttua, minkä vuoksi ne on viipymättä nimettävä ja tarpeen mukaan varustettava salassapitomerkinnoin. Käsittelyn aikana tuomioistuin laatii useita eri asiakirjoja muun muassa vastaus- ja lausumapyyntöjä, yhteenvetoja, istuntolistoja ja pöytäkirjoja, jotka tulevat julkisiksi, kun ne on allekirjoitettu. (Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankkeen raportti 2007, 15; YTJulkL 8 § 1 momentti 6 kohta)

Tuomioistuimen ratkaisun sisältävä asiakirja tulee julkiseksi YTJulkL:n 8 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan, kun se on annettu tai kun se on asianosaisten saatavissa. Käytännössä istunnossa julistettu ratkaisun lopputulos on julkinen heti, mutta se on saatavana kirjallisena vasta myöhemmin.

3.3.3 Julkiseksi tulemisen aikaistaminen

YTJulkL:n 8 §:n 2 momentin nojalla tuomioistuin voi määrätä, että pykälän 1 momentin 1 tai 2 kohdassa tarkoitettu asiakirja tulee julkiseksi aikaisemmin, jos on ilmeistä, että siitä ei aiheudu asiaan osalliselle vahinkoa tai kärsimystä, taikka jos julkiseksi tulemiselle on painava syy. Aikaistamiselle ei ole estettä, jos kaikki, joita asiakirja koskee, suostuvat sen julkitulon aikaistamiseen (Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankkeen raportti 2007, 16). Julkiseksi tulemisen aikaistaminen koskee siis rikosasioita, joissa asiakirjat tulevat normaalisti julkiseksi, kun asia on ollut esillä suullisessa käsittelyssä.

Tapanilan (2009, 78) mukaan julkiseksi tulemisen aikaistamisesta asianosaiselle aiheutuva vahinko tai kärsimys on kriteerinä ristiriitainen oikeudenkäyntiasiakirjan tullessa julkiseksi joka tapauksessa suullisen käsittelyn yhteydessä, ellei se sisällä lain perusteella salaiseksi määrättävää tietoa ja tästä johtuen Tapanila (2009, 78) esittääkin, että verrattain harvoin voisi käsillä olla tilanne, jolloin aineiston julkiseksi tulon aikaistamisella aiheutettaisiin sellaista vahinkoa ja kärsimystä, jota ei aiheutuisi siitä, että aineisto tulee julkiseksi myöhemmin. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeeseen raportissa (2007, 16) on katsottu, että jo asianomaisen ilmoitus hänelle aiheutuvasta kärsimyksestä ja haitasta on riittävä peruste olla aikaistamatta julkiseksi tuloa, ellei aikaistamiselle ole painavaa syytä, joka liittyyneen ennen kaikkea yhteiskunnallisesti merkityksellisiin oikeudenkäynteihin. Joka tapauksessa asiakirjaa ei tulisi määrätä tulemaan julkiseksi ennen kuin asianosaiset ovat saaneet sen tietoonsa (Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeeseen raportti 2007, 16). Tuomioistuimien joutuu siis tapauskohtaisesti harkitsemaan, onko perusteita määrätä asiakirjan julkiseksi tulon aikaistamista, mikäli sitä pyydetään.

3.3.4 Julkiseksi tulemisen lykkääminen

YTJulkL:n 8 §:n 3 momentissa säädetään, että tuomioistuimien voi määrätä 1 momentin 3 tai 6 kohdassa tarkoitetun oikeudenkäyntiasiakirjan tulevan julkiseksi säädettyä myöhemmin. Edellytyksenä tälle on, että asiakirjan tuleminen julkiseksi tuomioistuimen määräämää aiemmin aiheuttaisi todennäköisesti asiaan osalliselle vahinkoa tai kärsimystä eikä tuomioistuimen määräämää aiemmalle julkiseksi tulemiselle ole painavaa syytä taikka se estäisi tuomioistuinta käyttämästä oikeuttaan määrätä asiakirjan salassapidosta.

Lykkäämisen voidaan katsoa olevan perusteltua, jos asianosainen ei ole saanut tietoa asiakirjasta, jonka julkitulemisesta voi aiheutua haittaa hänen oikeudenkäyntiin valmistautumiseensa. Lykätessään julkituloa tuomioistuimen on määrättävä, milloin asiakirja tulee julkiseksi. Määrääjäksi voidaan asettaa asiakirjan tiedoksi anto, suullisen käsittelyn aloittaminen tai ratkaisun antaminen, jos suullista käsittelyä ei ole. (Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeeseen raportti 2007, 16; Tapanila 2009, 80). Julkitulemisen lykkääminen on aiheellista myös, jos aikainen julkituleminen vie tuomioistuimelta mahdollisuuden päättää julkisuudesta myöhemmin. Julkiseksi tulemistä saa lykätä vain sen verran, kun se on tarpeellista. (Kadoch 2012, 46.) Julkiseksi tulemisen lykkääminen koskee

asiakirjoja, jotka muuten tulevat julkiseksi heti, kun ne on toimitettu tuomioistuimeen tai siellä laadittu. Tästä johtuen se tulee käytännössä sovellettavaksi lähinnä riita-asioissa.

4 OIKEUDENKÄYNTIASIAKIRJOJEN SALASSAPITO

4.1 Suoraan lain nojalla salassa pidettävät asiakirjat

Salassapito voi määräytyä suoraan lain nojalla YTJulkL:n 9 §:n 1 momentin perusteella, jolloin asiakirjan salassapito on otettava huomioon viran puolesta eikä se edellytä asianosaisen pyyntöä. Sen mukaan ”oikeudenkäyntiasiakirja on pidettävä salassa siltä osin kuin se sisältää:

- 1) tietoja, joiden julkiseksi tuleminen todennäköisesti vaarantaisi valtion ulkoista turvallisuutta taikka aiheuttaisi merkittävää vahinkoa tai haittaa Suomen kansainvälisille suhteille tai edellytyksille toimia kansainvälisessä yhteistyössä;
- 2) arkaluonteisia tietoja henkilön yksityiselämään, terveydentilaan, vammaisuuteen tai sosiaalihuoltoon liittyvistä seikoista;
- 3) tietoja rikoksen uhrista, jos tiedon antaminen loukkaisi rikoksen uhrin oikeuksia tai hänen muistoaan tai läheisiään;
- 4) tietoja rikoksesta syytetylle tehdystä oikeuspsykiatrisesta mielentilatutkimuksesta, nuoresta rikosentekijästä laaditusta henkilötutkinnasta, nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelmasta, vankeusrangaistuksen sijasta suoritettavan yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvityksestä, pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelyä varten annetusta lausunnosta tai rikosrekisteristä;
- 5) viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 2 momentin 7 kohdassa tai 24 §:n 1 momentin 31 kohdassa tarkoitettuja yhteystietoja; taikka
- 6) tietoja tuomioistuimen neuvottelusta.”

Kohta 1 tulee sovellettavaksi tuomioistuimessa melko harvoin ja se liittyy Tapanilan (2009, 84) mukaan sodankäynti-, maanpetos ja valtiopetosrikoksiin. JulkL:n 24 §:n 1, 2 ja 9 kohtien nojalla esimerkiksi erilaiset valtioneuvoston ja ulkoasiainministeriön ulkopolitiittiset sekä suojelupoliisin asiakirjat ovat salassa pidettäviä. Edellä mainittu koskee hallintotuomioistuimia oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa annetun lain (2007/381) 8 §:n viittaussäännöksen nojalla.

Riita- ja rikosasioissa salassapito on rajatumpaa kuin hallintoprosessissa eikä ole eritelty yksittäisiä viranomaisia, joiden asiakirjat olisi määrättävä salassa pidettäviksi. Asiakirjojen salassapito hallintotuomioistuimissa voi kuitenkin antaa esimerkkejä tilanteista,

jolloin riita- ja rikosasioissa lienee perusteltua harkita salassapitoa tämän YTJulkL:n säännöksen nojalla. On huomattava kuitenkin, että sanamuodot YTJulkL:ssa ja JulkL:ssa eroavat toisistaan. Esimerkiksi JulkL:n 24 §:n 9 kohdan mukaan tietoa ei saa luovuttaa, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen ei vaaranna valtion turvallisuutta. YTJulkL:n 9 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan asiakirjat, joiden julkisuus todennäköisesti vaarantaisi valtion ulkoista turvallisuutta, ovat salassa pidettäviä. Tästä johtuen riita- ja rikosasioissa kyseessä olevien lainkohtien tarkoittamat asiakirjat ovat salassa pidettäviä harvemmin. (Tapanila 2009, 84–85.) Tämä johtuu siitä, että lakiuudistuksen tarkoituksena on ollut oikeudenkäyntien julkisuuden lisääminen myös tältä osin (Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa 2005, 63).

Kohdan 2 tarkoituksena on rajoittaa julkisuutta silloin, kun asiakirjasta ilmenevä tieto voi olla yksityisen henkilön kannalta alentava tai nöyryyttävä (Tapanila 2009, 88). Suoja koskee myös jo kuolleita henkilöitä. Asiaa ratkaistaessa on huomioitava henkilön oma käsitys, mutta päätöstä ei kuitenkaan tule perustaa sille. (HE 13/2006, 40; Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa 2005, 64; Tapanila 2009, 88.) Salassapitoa pohdittaessa tulisi miettiä, millaisia kielteisiä vaikutuksia asiakirjan tietojen julkisuudella olisi henkilölle ja mikäli sen julkituloon liittyy vähäistä suurempia haittavaikutuksia, on se lain mukaan arkaluonteista (HE 13/2006, 41; Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa 2005, 64). Sosiaalihuolto-käsitteellä tarkoitetaan JulkL:n 24 §:n 1 momentin 25 kohdan mukaista sosiaalihuollon asiakkuutta ja henkilön saamaa etuutta, tukitointa ja sosiaalihuollon palvelua. Sosiaalihuolto ja sen asiakkuus on määritelty sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (2000/812) 3 §:ssä. Tietojen arkaluonteisuus tulee harkittavaksi tapauskohtaisesti. (HE 13/2006, 41; Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa 2005, 64.) Pykälässä mainittua yksityiselämää ei ole syytä ymmärtää kovin laajasti, koska useimmiten rikos- ja riitaasioissa on kyse yksityiselämästä silloin, kun osapuolet ovat yksityishenkilöitä (Tapanila 2009, 90).

Kohdan 3 tarkoituksena on suojata rikoksen uhria. Tämä kohta on laadittu erityisesti henkirikosten uhrien suojaamiseksi, koska muiden rikosten uhria loukkaavien tietojen julkisuus estyy yleensä jo 2 kohdan nojalla. 4 kohdassa lueteltujen asiakirjojen salassapito määräytyisi jo muidenkin lakien perusteella, mutta selvyuden vuoksi siitä on otettu erillinen säännös myös YTJulkL:iin. Esimerkiksi mielentilatutkimus sisältää hyvin perusteellista tietoa syytetyn elämänvaiheista, psyykkisestä tilanteesta ja läheisistä. Myös

muut lainkohdassa luetellut asiakirjat sisältävät vastaavia tietoja. (HE 13/2006, 42.) On huomattava, että salassapito koskee asiakirjoja niiden sisällöstä riippumatta. Mielentilatutkimus on salassa pidettävä, vaikka syytetyn olisi arvioitu olevan psyykkisesti normaali. (Tapanila 2009, 92.)

Kohta 5 koskee asianosaisten salaisia yhteystietoja. JulkL:n 11 §:n 2 momentin 7 kohdan nojalla salassa pidettäviä osoite-, puhelin- ja muita vastaavia yhteystietoja ovat todistajan, asianomistajan tai asianosaisen taikka rikosilmoituksen, lastensuojelulain 40 §:ssä tarkoitetun tai muun niihin verrattavan viranomaisen toimenpiteitä edellyttävän ilmoituksen tekijän tiedot, jos tiedon antaminen vaarantaisi hänen turvallisuuttaan, etujaan tai oikeuksiaan. Salassapito voidaan tältä osin ulottaa myös muihin asianosaisiin nähden. JulkL:n 24 §:n 1 momentin 31 kohta on edellä mainittua täydentävä säännös. Sen mukaan salassa pidettäviä ovat tiedot salaisesta puhelinnumerosta, tieto matkaviestimen sijaintipaikasta, kotikunnasta, asuinpaikasta, puhelinnumerosta ja muista yhteystiedoista, jos henkilö on pyytänyt salassapitoa ja hänellä on perusteltu syy pelätä oman tai perheensä turvallisuuden tai terveyden tulevan uhatuksi. Tämän säännöksen nojalla yhteystietoja ei kuitenkaan voida salata muilta asianosaisilta. (Tapanila 2009, 93–94.) Vaikka asianosaisilla on lähtökohtaisesti oikeus saada tieto myös salassa pidettävistä tiedoista, tämä kohta 5 rajoittaa myös asianosaisten tiedonsaantioikeutta.

Kohta 6 koskee tuomioistuimen neuvottelusalaisuuteen kuuluvien tietojen sisältämiä asiakirjoja. YTJulkL:n 23 §:ssä säädetään tuomioistuimen neuvottelun salassapidosta ja vaikka jo sen nojalla voisi lakia tulkita siten, että oikeudenkäyntiasiakirja olisi myös tältä osin salainen, on lakiin otettu vielä erillinen säännös selvyuden vuoksi (HE 13/2006, 42; Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa 2005, 67).

YTJulkL:n 9 §:n 2 momentti antaa tuomioistuimelle mahdollisuuden päättää, että 1 momentin 2 - 5 kohdan mukaan salassa pidettävä oikeudenkäyntiasiakirja on julkinen joko kokonaan tai osittain asiaan liittyvän painavan yleisen tai yksityisen edun vuoksi. Painava yleinen etu on kyseessä silloin, jos asialla on yhteiskunnallisesti tai muutoin huomattavia jutun ulkopuolelle ulottuvia vaikutuksia. Yksityisen edun tuleminen kyseeseen on harvinaisempaa, koska asiakirja voitaisiin määrätä julkiseksi myös sen pyynnöstä, jota tieto koskee. Pynnön esittäjän ei tarvitse olla asianosainen. Kuitenkaan tuomioistuimen ei tarvitse suostua tällaiseen pyyntöön, vaan tuomioistuin ratkaisee asian oman harkintansa mukaan ottaen huomioon myös muiden asianosaisten mielipiteet.

(HE 13/2006, 43; Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa 2005, 68–69.) Tilanteita, joissa YTJulkL:n 9 §:n 2 - 5 kohdan nojalla salassa pidettävä asiakirja määrättäisiin tuomioistuimen päätöksellä julkiseksi, on kuitenkin hyvin harvoin.

Samankaltaisen 3 momentin taustana on, että rikosasioissa oikeudenkäynnin julkisuus on kokonaisuutena korostetumpaa. Tästä johtuen 1 momentin 2 kohdan mukaan salassa pidettävät asiakirjat ovat julkisia siltä osin kuin ne liittyvät olennaisesti syytteessä tarkoitettuun tekoon tai sen rikosoikeudelliseen arviointiin. Tämä ei kuitenkaan ole ehdotonta, vaan tuomioistuin voi määrätä tällaisenkin asiakirjan salassa pidettäväksi YTJulkL:n 10 §:n nojalla. (HE 13/2006, 43–44; Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa 2005, 69.)

4.2 Salassapitomääräys

YTJulkL:n 10 §:n mukaan tuomioistuin voi asianosaisen pyynnöstä tai erityisestä syystä muutoinkin päättää, että oikeudenkäyntiasiakirja on pidettävä tarpeellisin osin salassa, jos siihen sisältyy muussa laissa salassa pidettäväksi säädettyjä tietoja, joiden julkiseksi tuleminen todennäköisesti aiheuttaisi merkittävää haittaa tai vahinkoa niille eduille, joiden suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty. Erityisellä syyllä viitataan esimerkiksi sivullisen pyyntöön, jos asiakirjassa oleva tieto koskee häntä. Salassapitomääräys annetaan usein asianosaisen aloitteesta, mutta tuomioistuimella on mahdollisuus tehdä se myös omasta aloitteestaan. Tuomioistuimen onkin viran puolesta valvottava, että sivullista ja yleistä etua suojataan salassapidolla. (HE 13/2006, 44.) Käytännössä kuitenkin pyynnön esittää useimmiten asianosainen.

Salassapito ei ole tuomioistuimen vapaassa harkinnassa, vaan 10 §:n nojalla salassa pidettäväksi säädettyjen asiakirjojen salassapidolle pitää löytyä peruste muusta lainsäädännöstä. Käytännössä merkittävin lainkohta tämän kannalta on JulkL:n 24 §. Lisäksi edellytyksenä on, että asiakirjan julkiseksi tuleminen todennäköisesti aiheuttaisi merkittävää haittaa tai vahinkoa niille eduille, joiden suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty. Salassapitoa pyytävän on esitettävä selvitys haitan aiheutumisesta. Tästä huolimatta salassapitoasian käsittely ei kuitenkaan saa muodostua suhteettoman raskaaksi, vaan asia pitää hoitaa käytännöllisesti ja pääasian käsittelyn häiriintymistä ja viivästyistä välttämällä. (HE 13/2006, 44.)

4.3 Salassapitoaika

YTJulkL:n 11 §:ssä säädetään eri lainkohtien nojalla salassa pidettävien asiakirjojen salassapitoajoista. Hallituksen esityksen (13/2006, 45) mukaan oikeudenkäynnissä ei lähtökohtaisesti ole tarvetta niin pitkälle salassapidolle kuin hallinnossa. YTJulkL:n 9 §:n 2 ja 4 kohtien nojalla salassa pidettävien asiakirjojen (arkaluonteiset tiedot, mielen-tilatutkimus ym.) salassapitoaika on 60 vuotta ja 6 kohdan asiakirjojen (neuvottelusalai-suus) 80 vuotta. Muiden 9 §:ssä salassa pidettäväksi säädettyjen asiakirjojen salassapi-toaika on 25 vuotta. 10 §:n nojalla salassa pidettäväksi määrätyn asiakirjan ja 24 §:n nojalla salaiseksi määrätyn ratkaisun salassapitoaika on enintään 60 vuotta, kun määrä-yksellä suojataan yksityiselämää, ja enintään 25 vuotta, kun määräys annetaan muun syyn perusteella. 11 §:n 4 momentin nojalla salassapitoaikaa voidaan pidentää enintään 60 vuodella tietoa koskevan hakemuksesta, jos asiakirjan julkiseksi tuleminen todennä-köisesti aiheuttaisi salassapitoajan päätyttyäkin merkittävää haittaa eduille, joita salas-sapidolla on suojattu. Päätöksen salassapitoajan jatkamisesta tekee pääasiaa viimeksi käsitellyt tuomioistuin.

Salassapitoaika lasketaan asian vireilletulosta tuomioistuimessa. Tämä on perusteltua, koska siten kaikkien samaan asiaan liittyvien asiakirjojen salassapito määräytyy samalla tavalla riippumatta yksittäisen asiakirjan tuomioistuimeen saapumisen ajankohdasta. Salassapitoaikaan ei vaikuta muutoksenhaku, vaan se alkaa aina jutun vireilletulosta ensimmäisessä oikeusasteessa. (HE 13/2006, 46; Tapanila 2009, 107.)

Kun tuomioistuin määrää asiakirjan salassa pidettäväksi YTJulkL:n 10 §:n nojalla, tulee sen samalla määrätä salassapitoajasta. Laissa mainitut enimmäisajat eivät tarkoita sitä, että tuomioistuin voisi automaattisesti käyttää niitä, vaan salassapidon pituus on harkit-tava aina tapauskohtaisesti. Salassapitoaikaan vaikuttaa suojattava intressi ja esimerkiki-si iäkkään henkilön yksityisyyden suojaamisen vuoksi säädetty salassapitoaika voi olla olennaisesti lyhyempi kuin alaikäisen henkilön yksityisyyden suojaamiseksi säädetty salassapito, koska salassapidon määrääminen on perusteltua ainoastaan eliniän ajaksi. (Tapanila 2009, 109.)

4.4 Asianosaisten oikeus tietoon ja salassapitovelvollisuus

YTJulkL:n 12 §:ssä säädetään asianosaisen oikeudesta tiedonsaantiin. Pääsääntöisesti jutun asianosaisella on oikeus tietoon myös salassa pidettävästä asiakirjasta. Lisäksi asianosaiselle on varattava tilaisuus lausua oikeudenkäynnissä esitettävistä asiakirjoista. (Tapanila 2009, 110.) Asianosaisen oikeus tiedonsaantiin kuuluu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin peruseräkkeisiin. Tästä syystä yleisöltä salassa pidettäväksi määrätyt asiakirjat eivät yleensä voi olla asianosaissalaisia. (HE 13/2006, 47.)

YTJulkL:n 12 §:n 1 momentti säätelee asianosaisen oikeudesta saada tieto muunkin kuin julkisen oikeudenkäyntiasiakirjan sisällöstä, jollei 2 momentista muuta johdu. Asianosaisjulkisuus ei kuitenkaan edellytä asiakirjojen tiedoksi antamista, vaan riittää, että asianosainen voi pyynnöstä tutustua siihen tuomioistuimen käytössä olevaan aineistoon, joka ei ole salassa pidettävää 12 §:n nojalla (Tapanila 2009, 113). Usein tuomioistuimessa käsitellään samalla kertaa useita rikosjuttuja, joissa vastaajina saattaa olla useita henkilöitä ja myös rikoksia on monta. Asianosaisen tiedonsaantioikeus ulottuu tässä tilanteessa vain sen jutun asiakirjoihin, jonka asianosainen hän itse on (HE 13/2006, 48).

Rajoitukset asianosaisen tiedonsaantioikeuteen ilmenevät YTJulkL:n 12 §:n 2 momentista, jonka nojalla ”asianosaisella ei ole 1 momentin mukaista oikeutta:

- viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 2 momentin 7 kohdassa tarkoitettuihin yhteystietoihin,
- tuomioistuimessa laadittuihin oikeudenkäyntiasiakirjoihin ennen 8 §:ssä tarkoitettua ajankohtaa,
- pakkokeinolain 10 luvussa tai poliisilain 5 luvussa tarkoitettua salaista tiedonhankintakeinoa taikka tullilain 20 f §:ssä tarkoitettua tullitoimenpidettä koskevassa asiassa, jossa tiedonhankintakeinon tai toimenpiteen kohteena olevaa henkilöä ei vaatimusta käsiteltäessä tarvitse kuulla, eikä
- oikeudenkäyntiasiakirjoihin siltä osin kuin niihin sisältyy tietoja tuomioistuimen neuvottelusta.”

Edellä mainittu 2 momentin sanamuoto tulee voimaan 1.1.2014. JulkL:n 11 §:n 2 momentin 7 kohdassa tarkoitettujen yhteystietojen rajausta asianosaisjulkisuuden ulkopuolelle on välttämätön, sillä muuten koko lainkohdan tarkoitus vesittyisi, koska sen on tar-

koitus suojata oikeudenkäynnin asianosaista; pelkäävää asianomistajaa, todistajaa tai rikosilmoituksen tai vastaavan tekijää. Tieto pelkääjän henkilöllisyydestä on kuitenkin aina julkinen, koska Suomessa todistajan henkilöllisyyden salaaminen ei ole ainakaan vielä lain mukaan mahdollista. Lisäksi myös todistajan kertomus tulee aina kaikkien asianosaisten tietoon.

Oikeusministeriön työryhmä on todistelutoimikunnan mietinnössään Todistelu yleisissä tuomioistuimissa (2012, 41) ehdottanut, että Suomi alkaisi sallia anonyymien todistelun, jotta oikeudenkäynnissä olisi saatavilla kaikki mahdollinen näyttö asiasta. Edelleen kyseinen työryhmä on ehdottanut myös, että todistajaa voitaisiin kuulla jopa ääni muutettuna eikä istunnon puheenjohtajakaan tietäisi, kuka todistaja on, koska mietinnössä on katsottu, että todistajan anonymiteetistä päättänyt tuomari ei voisi itse käsitellä pääasiaa ennakkokäsitysten välttämiseksi (Todistelu yleisissä tuomioistuimissa 2012, 61).

JulkL:n 23 §:n 2 momentissa säädetään, että ”asianosainen, hänen edustajansa tai avustajansa ei saa ilmaista sivulliselle asianosaisasemansa perusteella saatuja salassa pidettäviä tietoja, jotka koskevat muita kuin asianosaista itseään.” Tämä tarkoittaa sitä, että mikäli asianosainen saa asianosaisjulkisuuden vuoksi tietoja, jotka olisivat muuten salassa pidettäviä, hänen on pidettävä ne salassa. Salassapitovelvollisuuden rikkominen on rikoslain (jäljempänä RL) mukaan rangaistava teko, josta voidaan tuomita sakkoa tai enintään yksi vuosi vankeutta RL:n 38 luvun 1 §:n mukaisesta salassapitorikoksesta tai RL:n 38 luvun 2 §:n mukaisesta salassapitorikkomuksesta.

5 KÄSITTELYN JA RATKAISUN JULKISUUS

5.1 Suullisen käsittelyn julkisuus

Suullisen käsittelyn julkisuus on käytännössä merkittävin oikeudenkäynnin julkisuuden toteutustapa, koska kenellä tahansa on oikeus olla seuraamassa oikeudenkäyntiä ja asianosaisetkin saavat suullisessa käsittelyssä paremmin mahdollisuuden vaikuttaa oman asiansa käsittelyyn ollessaan läsnä oikeudenkäynnissä. Käsittelyn julkisuus antaa lisäksi asianosaisille ja yleisölle selkeän kuvan käsittelyn kulusta aivan eri tavalla kuin käsiteltäessä asioita esimerkiksi kirjallisessa menettelyssä.

Jokaisella on oikeus olla läsnä asian julkisessa suullisessa käsittelyssä ja käsittelystä on ilmoitettava istuntopaikalla juttuluettelolla viimeistään istunnon alkaessa (YTJulkL 14 §). Kyseisen pykälän 3 momentin mukaan juttuluetteloon on merkittävä asianosaisten nimet lukuun ottamatta asianomistajan nimeä syyttäjän ajamassa rikosasiassa. Käytännössä suurin osa käsiteltävistä rikosasioista on syyttäjän ajamia ja tällöin juttuluettelosta ilmenee siis vastaajien nimet, mutta ei asianomistajien, todistajien tai kuultavien nimiä. Jos asianomistaja on itse nostanut syytteen, näkyy hänen nimensä syyttäjän nimen paikalla juttuluettelossa. 3 momentin mukaan juttuluettelosta on ilmettävä myös asian yksilöity laatu, asian käsittelyn vaihe, suullisen käsittelyn alkamisajankohta ja käsittelypaikka sekä tuomioistuimen ratkaisukokoonpano. Käytännössä juttuluetteloon tulostuu asianhallintajärjestelmästä haastehakemuksen vakavin rikosnimike osoittamaan asian laatua. Juttuluettelo on laadittava myös asioissa, joissa käsittely on joko kokonaan tai osaksi suljettu ovin (HE 13/2006, 51).

Lähtökohtaisesti asianosaisilla on aina oikeus olla läsnä suullisessa käsittelyssä. Oikeudenkäymiskaaren (jäljempänä OK) 17 luvun 34 §:ssä on kuitenkin säädetty poikkeustilanteista, joissa asianosaisten läsnäoloa käsittelyssä voidaan rajoittaa. OK:n 17 luvun 34 §:n 1 momentin mukaan ”todistajaa, muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä tai asianomistajaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja menettely on tarpeen:

1) kuultavan taikka tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta;

- 2) jos kuultava muuten jättäisi ilmaisematta, mitä asiasta tietää; tai
- 3) jos henkilö häiritsee tai koettaa eksyttää kuultavaa tämän puhuessa.”

Käytännössä tilanteita, joissa henkilöä kuultaisiin todistelutarkoituksessa asianosaisen läsnä olematta, on harvoin ja useimmiten ne toteutetaan siten, että esimerkiksi vastaajan ollessa salin ulkopuolella todistajaa kuultaessa on tämän oikeudenkäyntiavustaja kuitenkin läsnä käsittelyssä. Joka tapauksessa laki velvoittaa varaamaan asianosaiselle mahdollisuuden tehdä kysymyksiä kuultavalle (OK 17:34.2). Tämä voi tapahtua joko esimerkiksi videolinkin välityksellä tai siten, että salista poistettu asianosainen tutustuu todistajan kertomukseen tallenteelta ja esittää sen jälkeen kysymyksensä todistelutarkoituksessa kuullulle esimerkiksi oikeudenkäynnin puheenjohtajan välityksellä (Frände ym. 2012, 658).

5.2 Suljettu käsittely

YTJulkL:n 15 §:ssä säädetään suljetun käsittelyn edellytyksistä. Sen mukaan tuomioistuimien voi asiaan osallisen pyynnöstä tai erityisestä syystä muutoinkin päättää, että suullinen käsittely toimitetaan kokonaan tai tarpeellisin osin yleisön läsnä olematta, jos

- 1) asian julkinen käsittely todennäköisesti vaarantaisi valtion ulkoista turvallisuutta taikka aiheuttaisi merkittävää vahinkoa tai haittaa Suomen kansainvälisille suhteille tai edellytyksille toimia kansainvälisessä yhteistyössä;
- 2) asiassa esitetään arkaluonteisia tietoja henkilön yksityiselämään, terveydentilaan, vammaisuuteen tai sosiaalihuoltoon liittyvistä seikoista;
- 3) asiassa esitetään 9 §:ssä salassa pidettäväksi säädetty tai 10 §:n nojalla salassa pidettäväksi määrätty oikeudenkäyntiasiakirja taikka ilmaistaan muussa laissa salassa pidettäväksi säädetty tieto, jonka julkinen käsittely todennäköisesti aiheuttaisi merkittävää haittaa tai vahinkoa niille eduille, joiden suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty;
- 4) julkinen käsittely voisi vaarantaa turvapaikanhakijan tai tämän läheisen turvallisuutta;
- 5) alle 18-vuotias on syytteessä rikoksesta ja suljettu käsittely ei olisi vastoin erittäin tärkeää yleistä etua;

- 6) asiassa kuullaan alle 15-vuotiasta tai henkilöä, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu; taikka
- 7) asiassa:
 - a) velvoitetaan ilmaisemaan seikka tai tuomaan katsastettavaksi esine tai oikeudenkäyntiasiakirja, jonka ilmaisemisesta tai katsastettavaksi tuomisesta saisi lain mukaan kieltäytyä;
 - b) velvoitetaan vastaamaan kysymykseen, johon vastaamisesta saisi muuten kieltäytyä; taikka
 - c) esitettävä oikeudenkäyntiasiakirja sisältää syytetyn ja häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön välisen tiedonannon taikka sellaista, josta mainitun luvun 23 §:ssä tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai josta 24 §:ssä tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta.

Kyseinen luettelo on tyhjentävä eikä suljettua käsittelyä voida määrätä muissa tilanteissa (HE 13/2006, 52; Tapanila 2009, 160). Kaikki suljetun käsittelyn edellytykset ovat tuomioistuimen harkinnassa eikä pakollisia edellytyksiä suljetulle käsittelylle ole. On huomioitava, että myös esimerkiksi todistaja voi pyytää omaa kuulemistaan suoritettavaksi suljetuin ovin. Pyytäjän ei siis tarvitse olla asianosainen, vaan pyynnön voi esittää myös muu asiaan osallinen.

Vaikka asianosaisten ja muiden asiaan osallisten käsityksellä onkin oma merkityksensä tehtäessä päätöstä suljetusta käsittelystä, on tuomioistuimen harkittava, onko suljetulle käsittelylle edellytyksiä, vaikka kaikki asianosaiset ja asiaan osalliset olisivat yhtä mieltä suljetun käsittelyn pitämisestä. Tämä johtuu siitä, että suljettu käsittely loukkaa yleisön oikeutta seurata oikeudenkäyntiä. (HE 13/2006, 51–52; Frände ym. 2012, 162.) Tuomioistuin ei ole velvoitettu määräämään asian käsittelyä suljetuin ovin myöskään, vaikka lain edellytykset suljetulle käsittelylle täytyisivät (Frände ym. 2012, 162).

Suljetun käsittelyn määräämiseen liittyy keskeisesti oikeudenkäyntiasiakirjojen salassapito. Mikäli asiakirja on salainen, usein myös käsittely määrätään salaiseksi siltä osin, kun salassa pidettävää asiakirjaa käsitellään. Julkisuuden ensisijaisuuden vuoksi vain se osa käsittelystä, jota halutaan suojata julkisuudelta, käsitellään suljetuin ovin (Frände ym. 2012, 162). Ei ole tarkoituksenmukaista käsitellä asiaa suljetuin ovin laajemmin, kuin on välttämätöntä, vaan tuomioistuimen on pyrittävä mahdollisimman julkiseen käsittelyyn. Kuitenkin YTJulkL:n 19 §:ssä säädetään salassa pidettäväksi määrättyjen

asiakirjojen käsittelystä julkisessa käsittelyssä. Sen mukaan salassa pidettäväksi määrätyn tiedon saa esittää suullisesti tai apuvälineiden avulla siinä laajuudessa kuin se on asian käsittelemiseksi tarpeellista. Todistajan, asianomistajan tai muun kuultavan salassa pidettäviä yhteystietoja ei kuitenkaan saa käsitellä julkisesti, ellei siihen ole erityisen painavaa syytä (YTJulkL 19 § 2).

YTJulkL:n 17 §:n 1 momentin nojalla suljetussa käsittelyssä saa asianosaisten ja heidän edustajiensa ja avustajiensa lisäksi olla läsnä ne, joiden läsnäoloa tuomioistuin pitää tarpeellisena. Tuomioistuin voi katsoa tarpeelliseksi, että käsittelyssä on läsnä esimerkiksi tulkkeja, tukihenkilöitä, vartijoita ja vanginvartijoita (HE 13/2006, 57). Lainkohta edellyttää, että henkilön läsnäololle on jonkinlainen tarve eikä tuomioistuin siis voi vapaasti harkita, ketä käsittelyssä saa olla läsnä (Tapanila 2009, 179).

Suljetussa käsittelyssä esiin tulleiden salassa pidettävien tietojen salassapidosta on voimassa, mitä JulkL:n 23 §:ssä säädetään ja salassapitovelvollisuus sekä hyväksikäyttökielto koskevat kaikkia suljetussa käsittelyssä läsnä olevia (YTJulkL 18 §). Tämä salassapitovelvollisuus ei kuitenkaan koske julkisessa käsittelyssä esitettyä tietoa, vaikka se sisältyisikin salaiseen asiakirjaan (HE 13/2006, 58; Tapanila 2009, 180). Hallituksen esityksen (13/2006, 58) mukaan tuomioistuimen tulee tarvittaessa muistuttaa läsnäolijoita salassapitovelvollisuudesta ja salassapitovelvollisuus koskee asianosaisia muita kuin heitä itseään koskevien tietojen osalta. Salassapitovelvollisuuden rikkomisen seurauksista on myös tärkeä muistuttaa, koska silloin salassapitovelvollisuuden merkitys konkretisoituu läsnäolijoille. Ihmiset eivät useinkaan ymmärrä, mitä salassapitovelvollisuuden rikkomisesta seuraa.

Yleisön läsnäolon rajoituksesta on säännöksiä YTJulkL:n 20 §:ssä, jonka 1 momentin mukaan yleisön läsnäoloa voidaan rajoittaa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen todistajan, muun kuultavan tai asianosaisten taikka tällaiseen henkilöön RL:n 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta. RL:n 15 luvun 10 §:n 2 momentin perusteella suojan piiriin kuuluu kuultavan puoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa samoin kuin henkilö, joka asuu kuultavan kanssa yhteistaloudessa tai joka on muutoin edellä sanottuihin nähden rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen perusteella kuultavan läheinen. Yleisön läsnäoloa ei tule rajoittaa pelkästään todistajan mukavuussyiden vuoksi (HE 13/2006, 61). Lisäksi puheenjohtaja voi YTJulkL:n 20 §:n 1 momen-

tin mukaan rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä tungoksen välttämiseksi. (Frände ym. 2012, 160.)

Hallituksen esityksen (13/2006, 60) mukaan myös asianomistajan ja todistajan läheistä voidaan suojata läsnäolon rajoittamisella, koska uhkailu voi käytännössä tapahtua myös siten, ettei itse kuultavaa uhkailla, vaan uhkailu kohdistuu esimerkiksi kuultavan perheenjäseneneen. Uhkailun voidaan katsoa olevan yhtä tehokasta myös henkilön läheiseen kohdistettuna. Kyseisen pykälän 2 momentin nojalla tuomioistuin voi kieltää alle 15-vuotiaiden läsnäolon käsittelyssä, jos siitä voi olla heille haittaa. Ennen käsittelyn alkua puheenjohtajan onkin tarpeen mukaan tiedusteltava, onko yleisössä alaikäisiä tai todistajia, koska asiassa todistajaksi nimetyt eivät saa OK:n 17 luvun 33 a §:n 2 momentin johdosta olla asian käsittelyssä saapuvilla enempää kuin heidän kuulemisensa vaatii.

5.3 Käsittelyn tallentaminen

Suullisen käsittelyn taltiointia koskevat säännökset löytyvät YTJulkL:n 21 §:stä. Sen mukaan suullisessa käsittelyssä muu kuin tuomioistuin saa valokuvata, nauhoittaa ja muulla tavoin tallentaa sekä siirtää teknisin menetelmin kuvaa ja ääntä vain puheenjohtajan luvalla ja hänen antamiensa ohjeiden mukaisesti. Silloin kun puheenjohtaja antaa luvan tallentamiseen, tapahtuu se puheenjohtajan määräämällä tavalla ja aikana. Muun kuin tuomioistuimen toimesta tapahtuvan taltioinnin ei voida katsoa olevan sallittua suljetussa käsittelyssä. (HE 13/2006, 62.)

YTJulkL:n 21 §:n 2 momentin mukaan lupa tallentamiseen ennen käsittelyn alkua tai ratkaisua julistettaessa voidaan myöntää, jos siitä ei aiheudu merkittävää haittaa asianosaisen tai muun kuultavan yksityisyyden suojalle eikä se vaaranna hänen turvallisuuttaan eikä luvan epäämiseen ole muuta 1 kohtaan verrattavaa painavaa syytä. Muuna painavana syynä voidaan pitää esimerkiksi sitä, että vastaajina on alaikäisiä henkilöitä (HE 13/2006, 62).

Muilta osin lupa oikeudenkäynnin tallentamiseen voidaan myöntää, jos 2 momentissa säädetyt edellytykset ovat olemassa eikä tallentamisesta myöskään ole haittaa suullisen käsittelyn häiriöttömälle kululle ja oikeudenkäyntiin osalliset antavat siihen suostumuksensa (YTJulkL 21 § 3). Oikeudenkäyntiin osallisella tarkoitetaan paitsi varsinaisia asi-

anosaisia myös muita tallentamisen aikana kuultavia henkilöitä. Häiriöllä puolestaan tarkoitetaan toimintaa, joka voi vaikuttaa häiritsevästi oikeudenkäynnissä esiintyvien käyttäytymiseen. (HE 13/2006, 62; Tapanila 2009, 144.) Häiriötä saattaa aiheutua siitä, että tallentaminen vaikuttaa todistajien kertomusten sisältöön heidän pelätessään joutuvansa vaikeuksiin kertomustensa vuoksi. Asiaan osalliset voivat kuitenkin perustelematta kieltää tallentamisen oman esiintymisensä aikana, jolloin häiriötä ei aiheudu. (Tapanila 2009, 144.)

Asiassa kuultavien henkilöiden kertomukset nauhoitetaan joka tapauksessa tuomioistuimen toimesta ja nauhoitteet ovat julkisia, ellei niitä ole määrätty salassa pidettäviksi. Onkin aiheellista miettiä, voiko sillä olla oleellista merkitystä todistajan kertomuksen sisältöön, että heidän lausuntonsa tallennetaan jonkun muun kuin tuomioistuimen toimesta, kun nauhoitukset ovat kenen tahansa saatavilla myös tuomioistuimessa. Käytännössä useimmiten kuvaaminen sallitaan ainoastaan ennen käsittelyn alkua. Yleensä julkisuudessa kiinnostavat jutut ovat sen verran laajoja ja haastavia, että ratkaisu annetaan kansliassa. Tästä syystä tilanteita, joissa tuomion julistamista kuvattaisiin, tulee eteen harvoin.

Oikeudenkäynnin tallennusmahdollisuutta on pohdittu lakia valmisteltaessa tarkasti ja sen mahdollistamisen on pelätty aiheuttavan häiriötä ja heikentävän asiaan osallisten kykyä esittää asiansa. Tuomion julistamiseen saattaa joskus liittyä voimakkaita tunnetiloja eikä olisi soveliaista tallentaa sitä ilman asiaan osallisten suostumusta. (Kadoch 2012, 100.) Kuitenkin, kuten edellä on kerrottu, YTJulkL:n mukaan tuomion julistamisen tallentamiselle ei edellytetä asiaan osallisten suostumusta. On tuomioistuimen tapauskohtaisessa harkinnassa, pidetäänkö asiaan osallisten vastustusta YTJulkL:n 21 §:n 2 momentin mukaisena muuna painavana syynä.

5.4 Tuomioistuimen ratkaisun julkisuus

Tuomioistuimen ratkaisu on julkinen, ellei sitä määrätä salassa pidettäväksi 24 §:n nojalla (YTJulkL 22 § 1). Ratkaisun julkisuus tarkoittaa käytännössä sitä, että asianosaisilla ja yleisöllä on oikeus olla läsnä ratkaisua julistettaessa ja ratkaisun sisältävä oikeudenkäyntiasiakirja on julkinen (YTJulkL 22 § 2). Säännös koskee kaikkia tuomioistuimen lainkäyttöraatkaisuja, kuten tuomioita, päätöksiä, yksipuolisia tuomioita, välituo-

mioita, osatuomioita, väliaikaismääräyksiä ja prosessuaalisia ratkaisuja. Ratkaisun sisältävä asiakirja on julkinen myös silloin, kun se on jo aiemmin julistettu, mutta saatettu kirjalliseen muotoon vasta myöhemmin. (HE 13/2006, 63.) Esimerkiksi rikosasioissa ratkaisu julistetaan suullisen käsittelyn ja tuomioharkinnan jälkeen, mutta se on kirjallisesti saatavilla vasta myöhemmin.

YTJulkL:n 8 §:ssä on säädetty myös ratkaisun julkiseksi tulon ajankohdasta. Sen 1 momentin 4 kohdan mukaan ratkaisu on yleisöjulkinen, kun se on asianosaisen saatavilla. Kuitenkin kyseisen lain 27 § velvoittaa tuomioistuimen mahdolluuksiensa mukaan huolehtimaan siitä, että asianosainen saa ratkaisun sisällöstä tiedon ennen kuin siitä annetaan tieto yleisölle. Tämä on helppo toteuttaa kansliatuomioissa siten, että tuomioistuimien lähettää ratkaisun sähköpostilla tai faksilla asianosaisille jo ennen virallista antamisaikaa. Yleisölle ja medialle ratkaisu annetaan puolestaan vasta ilmoitettuna ajankohdasta. Ratkaisua julistettaessa paikalla saavat olla sekä yleisö että asianosaiset, jolloin kaikki läsnäolijat saavat tiedon ratkaisun sisällöstä samanaikaisesti.

Tuomioistuin voi poiketa ratkaisun julkisuudesta YTJulkL:n 24 §:n nojalla, jonka 1 momentin mukaan ratkaisu voidaan määrätä tarpeellisin osin salassa pidettäväksi, jos se sisältää:

- 1) 9 §:ssä salassa pidettäväksi määrättyjä tietoja;
- 2) tietoja, joiden salassa pitämiseksi on annettu 10 §:ssä tarkoitettu salassapitomääräys; taikka
- 3) tietoja, joiden salassa pitämiseksi asian suullinen käsittely on toimitettu yleisön läsnä olematta.

Ratkaisun salassapitoa ei voida määrätä ainoastaan sillä perusteella, että asia on käsitelty suljetuin ovin, vaan ainoastaan ratkaisun sisältämien tietojen luonteella on merkitystä salassapitoa harkittaessa. Salassapitomääräys voi koskea vain tiettyä osaa ratkaisusta eikä tuomioistuin ole velvoitettu antamaan salassapitomääräystä, vaikka ratkaisu sisältäisikin jonkin YTJulkL:n 24 §:n 1 momentissa tarkoitettua tiedon. (Frände ym. 2012, 167.)

Koska oikeudenkäynnin julkisuus on pääsääntö, on koko ratkaisun salassapito poikkeuksellinen toimenpide ja mikäli salassapidolla suojattava etu tulee turvatuksi rajoitetummalla salassapidolla, ei koko ratkaisua tule määrätä salassa pidettäväksi (Tapanila 2009, 221). Ratkaisun lopputulos ja sovelletut lainkohdat ovat julkisia, vaikka salassapi-

tomääräys olisikin annettu (YTJulkL 24 § 2). Pääasiaa koskevan lopputuloksen lisäksi julkisia ovat myös ratkaisut muissa esitetyissä vaatimuksissa. Esimerkiksi rikosasiassa ratkaisu asianomistajan korvausvaatimusten osalta on julkinen. Vaikka asianosaisten nimet ovat osa ratkaisun lopputulosta, tuomioistuin voi YTJulkL:n 24 §:n 2 momentin nojalla määrätä salassa pidettäväksi asianomistajan henkilöllisyyden, jos rikosasia koskee erityisen arkaluonteista hänen yksityiselämänsä liittyvää seikkaa, tai turvapaikan hakijan henkilöllisyyden säilymisen ottamista koskevassa asiassa. Asianosaisten pyynnöstä henkilöllisyys on kuitenkin myös näissä tapauksissa julkinen. Vastaajan henkilöllisyys on aina julkinen. (Frände ym. 2012, 168–169; HE 13/2006, 66–67; Tapanila 2009, 224–225.)

Mikäli ratkaisu on määrätty kokonaan tai osittain salassa pidettäväksi, on ratkaisusta laadittava julkinen seloste, jos asia on yhteiskunnallisesti merkittävä tai se on synnyttänyt huomattavaa kiinnostusta julkisuudessa (YTJulkL 25 §). Julkinen seloste sisältää pääpiirteittäisen selostuksen asiasta ja ratkaisun perusteluista. Se annetaan samanaikaisesti ratkaisun kanssa. Tämän pykälän tarkoituksena on, että ratkaisut eivät ole joko julkisia tai salaisia, vaan näiden välimuotona tehdään ratkaisuja, joissa on otettu huomioon ratkaisun julkisuuden vaatimukset, mutta huomioitu myös asianosaisten ja sivullisten esimerkiksi yksityiselämää koskevat suojan tarpeet. (Frände ym. 2012, 169; HE 13/2006, 67.) Tapanilan (2009, 229–230) mukaan säännöksen tarkoituksena ei ole antaa tuomioistuimelle harkinnanvaraista mahdollisuutta julkisen selosteen laatimiseen, vaan velvoittaa laatimaan seloste, mutta käytännössä on kuitenkin tulkinnanvaraista, milloin asia on yhteiskunnallisesti merkittävä tai herättänyt huomattavaa kiinnostusta julkisuudessa. Jos ratkaisu julistetaan yleisön läsnä olematta, tulee tämän jälkeen julistaa tai muulla tavoin julkaista julkinen seloste ratkaisusta (HE 13/2006, 67).

Useimmiten julkinen seloste tulee laadittavaksi rikosasioissa, koska riita-asiat herättävät harvemmin yleisön ja median kiinnostusta. Julkinen seloste voidaan laatia vapaamuotoisesti ja huomattavasti varsinaista tuomiota suppeammaksi siten, että siitä ilmenee vain jutun pääpiirteet. Toisaalta tuomiosta voidaan tehdä myös julkinen versio esimerkiksi tilanteessa, jossa asianomistajan henkilöllisyys on salainen. Tällöin voidaan asianomistajan nimi korvata kirjaimella tuomion julkiseen versioon, mikäli asia on sellainen, ettei asianomistajan henkilöllisyys ole pääteltävissä muista tuomioon liittyvistä tiedoista. Julkinen versio ei tällöin poikkea asianomistajan henkilöllisyystietoja lukuun ottamatta varsinaisesta tuomiosta. (Kadoch 2012, 133–135.) Erityisen arkaluonteista henki-

lön yksityiselämään liittyvää rikosta, kuten esimerkiksi seksuaalirikosta, koskeva julkinen seloste on laadittava siten, että asianomistajan henkilöllisyys ei paljastu (Frände ym. 2012, 169).

6 MENETTELY JULKISUUSKYSYMYKSISSÄ

YTJulkL:n 28–33 §:ssä ovat julkisuuskysymysten menettelysäännökset. YTJulkL:n 28 §:n 1 momentin mukaan ratkaisu julkisuuskysymyksissä tehdään pyydettyä tai jos tuomioistuin pitää sen tekemistä tarpeellisenä tai jos sivullinen pyytää oikeudenkäyntiasiakirjan sisällöstä tietoa. Muun asiakirjan kuin ratkaisiasiakirjan julkisuutta koskeva ratkaisu voidaan tehdä oikeudenkäynnin vireilläolon päätyttyäkin. Oikeudenkäynnin julkisuutta koskevalla ratkaisulla tarkoitetaan kaikkia tuomioistuimen kyseisen lain nojalla tekemiä ratkaisuja, koskivat ne sitten oikeudenkäynnin perustietoja, asiakirjajulkisuutta, suullisen käsittelyn tai ratkaisun julkisuutta.

Käytännössä YTJulkL:n 28 §:n 1 momentti tarkoittaa sitä, että salassapitoa koskeva päätös voidaan jättää oikeudenkäynnin aikana tekemättä. Esimerkiksi 9 §:n nojalla määrättävästä salassapidosta ei päätöstä tarvitse tehdä, jos asiakirjasta ei pyydä tietoa muut kuin asianosaiset. Päätöksen tekeminen ei ole välttämätöntä, koska se voidaan tehdä vireilläolon päätyttyäkin, jos joku juttuun nähden ulkopuolinen pyytää jäljennöstä oikeudenkäyntiasiakirjasta. Myöskään ei ole tarvetta tehdä päätöstä suljetun käsittelyn pitämisestä, mikäli käsittelyyn ei ole saapunut yleisöä, ellei päätöstä nimenomaan vaadita. (HE 13/2006, 69–70.) Käsittely- ja ratkaisujulkisuutta koskevat ratkaisut on tehtävä asian ollessa vireillä, koska käsittelyjulkisuuden rajoittaminen ei ole jälkikäteen käytännössä mahdollista ja ratkaisu tulee julkistettaessa julkiseksi, jollei sitä erikseen ole määrätty salassa pidettäväksi. (HE 13/2006, 71; Tapanila 2009, 243.)

Salassapitopäätöksen tekemiselle vireilläolon päätyttyä asianosaisen tai sen pyynnöstä, jota asia koskee, on edellytyksenä, että tämä ei ole voinut esittää pyyntöään asian ollessa vireillä tai pyynnön esittämättä jättämiselle on ollut muu pätevä syy (YTJulkL 28 § 2). Hallituksen esityksessä (13/2006, 71) on katsottu, että salassapitomääräyksen tarpeellisuuden ollessa ilmeistä tuomioistuimen tulee informatiivisen prosessinjohtovoitteen vuoksi nostaa viran puolesta esille kysymys salassapitomääräyksen mahdollisesta tarpeesta. Jos asianosainen tällöin ilmoittaa, ettei pyydä salassapitomääräystä tai ei reagoi kysymykseen, ei hän enää oikeudenkäynnin vireilläolon päätyttyä voi esittää salassapitopyyntöä. Pätevän syyn arvioinnissa tulee ottaa huomioon, onko asianosaisella ollut oikeudenkäyntiavustaja, jolloin huolellisuusvaatimukset voidaan asettaa korkeammalle kuin silloin, jos asianosainen on ajanut asiaansa itse. Pätevänä syynä voidaan

pitää esimerkiksi sitä, että asianosainen on erehdyksessä luullut asiakirjan olevan salassa pidettävä suoraan lain nojalla, vaikka siitä olisi pitänyt antaa 10 §:n mukainen salassapitomääräys. (HE 13/2006, 71.)

Diaaritietojen tai asiakirjan pyytäjän tai pyynnön johdosta kuultavan vaatimuksesta ratkaisu on tehtävä kirjallisesti (YTJulkL 28 § 3). Useimmiten kuitenkin riittää tuomioistuimen ilmoitus, että tietoja ei voida antaa, koska ne ovat salassa pidettäviä (HE 13/2006, 72). Ratkaisu on myös perusteltava ja kirjallinen ratkaisu otetaan pöytäkirjaan tai siitä tehdään erillinen asiakirja (YTJulkL 28 § 4). Käsittely- ja ratkaisujulkisuuden rajoituksesta tuomioistuimen on aina tehtävä kirjallinen päätös (Tapanila 2009, 245).

Tuomioistuin voi tehdä julkisuutta koskevan ratkaisun yhden tuomarin kokoonpanossa tai siinä kokoonpanossa, jossa se on päätösvaltainen käsittelemään pääasiaa, mutta suullisessa käsittelyssä tehtävän ratkaisun tai suullisen käsittelyn julkisuudesta tehtävän ratkaisun tuomioistuin voi kuitenkin tehdä vain siinä kokoonpanossa, jossa suullinen käsittely toimitetaan (YTJulkL 29 §). Onkin huomattava, että esimerkiksi riita-asioissa päätöstä suullisen käsittelyn julkisuuden rajoittamisesta ei voida tehdä vielä yhden tuomarin kokoonpanossa pidettävässä valmisteluistunnossa, mikäli asia käsitellään kolmen tuomarin kokoonpanossa (HE 13/2006, 73).

Ennen kuin tuomioistuin tai sen puheenjohtaja tekee ratkaisun tämän lain nojalla, sen on varattava tilaisuus tulla kuulluksi sille, jonka oikeutta asia koskee. Kuulemisesta voidaan kuitenkin luopua, jos se aiheuttaisi tarpeetonta viivästystä ottaen huomioon asian laadun, eikä kuulematta jättämisestä todennäköisesti aiheutuisi merkittävää haittaa tai vahinkoa. Tehtäessä ratkaisu oikeudenkäynnin vireilläolon päätyttyä asiasta erikseen kuuleminen ei enää ole tarpeen, ellei siihen ole erityistä syytä. (YTJulkL 30 § 1.)

Säännöksen sanamuodosta johtuen on myös sivullista tarvittaessa kuultava. Kuulemisvelvoite ei kuitenkaan ole ehdoton. (HE 13/2006, 74.)

Tuomioistuin voi päättää väliaikaisesti julkisuuden rajoittamisesta asiaan osallista kuulematta, jos ratkaisun tekeminen heti on tarpeellista ja julkisuus estäisi tuomioistuinta käyttämästä oikeuttaan päättää oikeudenkäyntiasiakirjan salassapidosta tai suullisen käsittelyn toimittamisesta yleisön läsnä olematta (YTJulkL 31 § 1). Väliaikaismääräys voi koskea vain suullista käsittelyä tai oikeudenkäyntiasiakirjaa. Siitä ei aiheudu poikkeusta kuulemisperiaatteeseen, vaan kuuleminen suoritetaan myöhemmin. (HE 13/2006,

75.) Pykälän 2 momentin mukaan lopullinen ratkaisu on tehtävä viimeistään suullisessa käsittelyssä tai, jos tätä ei toimiteta, pääasiaa ratkaistaessa. Jos kuuleminen on voitu suorittaa ennen suullista käsittelyä, tulee lopullinen päätös tehdä jo ennen suullista käsittelyä heti, kun se on mahdollista. Lopullisen ratkaisun tekoa ei saa viivyttaa pidemmälle kuin, mitä kuulemisvelvoitteen täyttämisen edellyttää. (HE 13/2006, 76.)

Tuomioistuin voi oikeudenkäynnin vireillä ollessa tai sen jälkeen asianosaisen vaatimuksesta tai erityisestä syystä muutoinkin päättää oikeudenkäynnin tai muun kuin ratkaisun sisältävän oikeudenkäyntiasiakirjan julkisuudesta uudelleen, jos olosuhteet jo tehdyn ratkaisun jälkeen ovat muuttuneet tai siihen on muuten painavia syitä. (YTJulkL 32 § 1.)

Asianosainen voi myös esittää aiemman pyyntönsä uudelleen eikä aiempi hylkäävä ratkaisu ole esteenä uudelleenkäsittelylle (Tapanila 2009, 254). YTJulkL:n 32 §:n 2 momentin mukaan vireilläolon päätyttyä voidaan ottaa uudelleen käsiteltäväksi kysymys muun kuin ratkaisun sisältävän oikeudenkäyntiasiakirjan julkisuudesta, jos sitä pyytää sivullinen, jota asiakirjaan sisältyvä tieto koskee, eikä hän oli voinut oikeudenkäynnin aikana lausua asiasta. 3 momentin nojalla toimivaltainen tuomioistuin on pääasiassa käsittelevä tai viimeksi käsitelty tuomioistuin.

YTJulkL:n 33 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen tekemään ratkaisuun saa hakea erikseen muutosta valittamalla samassa järjestyksessä kuin asianomaisen tuomioistuimen pääasiassa tekemään ratkaisuun. Suullisen käsittelyn julkisuutta koskevaan ratkaisuun saa hakea muutosta vain asiaan osallinen. Julkisuutta koskevasta ratkaisusta voi valittaa pääasian yhteydessä tai mikäli siitä on tehty erillinen päätös, voidaan siihen hakea muutosta erikseen. Muutosta on voitava hakea myös erikseen, koska valittajana voi olla myös muu kuin pääasian asianosainen. (Frände ym. 2012, 172; HE 13/2006, 77; Tapanila 2009, 258.) Poikkeuksen tästä muodostaa suullisen käsittelyn julkisuudesta tehty päätös, johon saa hakea muutosta ainoastaan asiaan osallinen, jolla tarkoitetaan paitsi asianosaisia myös todistajia tai muita kuultavia, joita ratkaisu koskee. Lisäksi asiaan osalliseksi voidaan katsoa myös henkilö, joka on editiovelvollisuuden vuoksi joutunut esittämään asiakirjan oikeudenkäynnissä tai joka on takavarikoidun esineen omistaja tai haltija. Sivulliset eivät ole oikeutettuja hakemaan muutosta julkisuusratkaisuihin. (Tapanila 2009, 259.)

Lähtökohtaisesti tuomioistuimen julkisuusasiassa tekemää ratkaisua on noudatettava muutoksenhausta huolimatta, mikä ilmenee YTJulkL:n 33 §:n 2 momentista. Kuitenkin

kyseisen momentin nojalla tuomioistuin voi määrätä, ettei ratkaisua saa panna täytäntöön ennen sen lainvoimaiseksi tuloa, jos muutoksenhaku muuten kävisi hyödyttömäksi. Tällainen tilanne voi olla kyseessä, jos tuomioistuin hylkää vaatimuksen asiakirjan salassapidosta tai suljetusta käsittelystä, jolloin salassa pidettävää etua ei voida enää suojata jälkikäteen. (Tapanila 2009, 261.)

Muutosta ei saa hakea väliaikaismääräykseen tai oikeudenkäyntiasiakirjan julkiseksitulon lykkäämistä koskevaan ratkaisuun (YTJulkL 33 § 3). Tämä johtuu siitä, että sekä väliaikaismääräyksen että asiakirjan julkiseksitulon lykkäämistä koskevan ratkaisun luonne on tilapäinen, jolloin muutoksenhakuun ei voida katsoa olevan tarvetta (HE 13/2006, 79). Asiakirja tulee molemmissa tapauksessa julkiseksi, jollei se ole lain mukaan tai tehtävän salassapitomääräyksen vuoksi salassa pidettävä.

7 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli perehtyä oikeudenkäynnin julkisuuden eri osaluokkiin ja miettiä toimintatapoja eri tilanteisiin. Tavoitteena oli laatia oikeudenkäynnin julkisuusasioihin opas käräjäsihteereitä varten Pirkanmaan käräjäoikeudelle, joka löytyy tämän työn liitteestä 1. Ennen oppaan laatimista tuli kuitenkin selvittää kattavasti oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyvää säädöspohjaa.

Lähdemateriaalia oikeudenkäynnin julkisuudesta on tarjolla melko runsaasti, mutta koska lakiuudistus on tehty vuonna 2007, on suurin osa saatavilla olevasta materiaalista vielä vanhan lain ajalta. Vaikka periaatteet ovat suurilta osin säilyneet samana lakiuudistuksesta huolimatta, en katsonut järkeväksi hyödyntää vanhan lain ajalta olevaa materiaalia opinnäytetyötä kirjoittaessani, koska mielestäni on tärkeää käyttää lähteinä mahdollisimman tuoreita ja ajankohtaisia julkaisuja. Tästä syystä työni perustuu hyvin pitkälti lakiin oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa, Antti Tapanilan kirjaan ”Oikeudenkäynnin julkisuus riita- ja rikosasioissa” sekä hallituksen esitykseen eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa.

Kun aloitin opinnäytetyöni kirjoittamisen, ajattelin oppaan tekemisen olevan melko helppoa. Oppaan laatiminen osoittautui kuitenkin aluksi hieman hankalaksi. Sen suunnitteleminen oli haastavaa, koska minun oli vaikea ajatella, mitä kaikkea oppaan laatimisessa tulee huomioida. Lopulta sen tekeminen lähti kuitenkin sujumaan pitkälti omien kokemusten kautta. Lähestyin opasta siitä näkökulmasta, mitä asioita olen itse kokenut työssäni hankalaksi ja mitkä asiat ovat nousseet esille keskusteluissa muiden sihteerien kanssa. Lisäksi mietin, mihin olen itse etsinyt vastauksia erilaisten julkisuuskysymysten kohdalla.

Tällä hetkellä työskentelen rikosasioiden parissa ja tästä johtuen riita-asioiden osalta opas jäikin varsin lyhyeksi, vaikka tämä johtuu osaltaan myös siitä, että riita-asiat ovat rikosasioita julkisempia ja salassapito tulee sovellettavaksi niissä harvemmin. Pyrin välttämään raporttiin kirjoitetun tekstin toistamista oppaassa. En myöskään katsonut aiheelliseksi ottaa oppaaseen ohjeita esimerkiksi asiakirjojen seulomisesta arkistointivaiheessa, koska mielestäni se ei olisi antanut työlleni lisäarvoa. Työpaikallani Pirkanmaan käräjäoikeudessa on viime aikoina päivitetty asiakirjavihkojen muodostamisoh-

jeet, jotka pätevät sekä julkisissa että salaisissa asioissa. Raportin ja oppaan kirjoittaminen oli hyvin antava prosessi minulle itselleni ja toivon, että siitä on hyötyä myös muille. En ollut aiemmin tullut ajatelleeksi, kuinka paljon eri ulottuvuuksia oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyy ja koenkin, että tietotaitoni on lisääntynyt aiheesta huomattavasti opinnäytetyön kirjoitusprosessin myötä.

Vaikka oikeudenkäynnin julkisuusasiat ovat läsnä jokapäiväisessä työssämme, kokonaan salassa pidettäviä juttuja tulee harvemmin. Se, miten usein näitä salassa pidettäviä juttuja tulee, riippuu myös siitä, millä käräjäoikeuden osastolla työskentelee. Kuten myös monissa muissa asioissa on toimintatapoja myös julkisuusasioissa monia. Mielestäni olisi tärkeää pyrkiä mahdollisimman yhtenäisiin toimintatapoihin myös valtakunnallisesti. Tämä on kuitenkin käytännössä hankalaa tuomioistuinten ja tuomareiden riippumattomuuden vuoksi.

Onkin mielenkiintoista huomata, miten monella eri tavalla asioita tehdään eri käräjäoikeuksissa ja jopa saman käräjäoikeuden sisällä. Tämä on toisaalta myös ongelma, joka ilmenee myös 17.11.2012 Turun Sanomien verkkosivuilla julkaistusta uutisesta ”Oikeudet piilottelevat seksirikoksia”. Kyseisestä artikkelista ilmenee, että Turun Sanomien selvityksen mukaan tuomioistuimilla ei ole yhtenäistä linjaa esimerkiksi seksuaalirikoksista tiedottamisessa. Osa käräjäoikeuksista laatii julkisen selosteen lähes jokaisesta tapauksesta, kun taas toisissa käräjäoikeuksissa julkista selostetta ei tehdä juuri mistään. Artikkelissa oikeuskansleri Jaakko Jonkka toteaa käräjäoikeuksien välisen suuren vaihtelun aiheuttavan sen, että kansalaisten on vaikea arvioida oikeuskäytäntöä ja vertailla rangaistusten yhdenmukaisuutta, jos tietoa on saatavilla näin vaihtelevasti.

Oikeudenkäynnin julkisuuden ajankohtaisuus ilmenee myös toisesta Turun Sanomien verkkosivuilla 15.11.2012 julkaistusta artikkelista ”Oikeudenkäynnit suljetuin ovin usein huonosti perusteltuja”, josta ilmenee, että eduskunnan apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläisen mukaan tuomioistuinten päätökset pitää oikeudenkäynnit suljetuin ovin ovat usein puutteellisesti perusteltuja. Kyseisessä artikkelissa kerrotaan Jääskeläisen esittäneen oikeusministeriölle, että uuteen oikeudenkäynnin julkisuuslakiin otettaisiin säännökset ratkaisujen perustelemisesta, koska nykytilanne on se, ettei päätöstä tarvitse perustella, mikäli asianosaiset eivät vastusta suljettua käsittelyä.

Oikeudenkäynnin julkisuus herättää paljon kiinnostusta mediassa ja tuomioistuinten toimintaa on kritisoitu siltä osin. Siksi mielestäni on tärkeää, että tuomioistuimet kiinnittävät huomiota siihen, että henkilökunta on motivoitunutta ja osaavaa. Mielestäni olisi hyvä järjestää kattavaa koulutusta oikeudenkäynnin julkisuusasioihin liittyen myös tuomioistuinten kansliahenkilökunnalle. Vaikka lainoppineet tuomarit hallitsevatkin julkisuuskysymykset, on tuomioistuimen toiminnassa otettava huomioon, että kansliahenkilökunta vastaanottaa ja vastaa tehtyihin tiedusteluihin ja pyyntöihin aiheeseen liittyen. Tiedustelut tulevat usein puhelimitse, jolloin myös asiakkaan kannalta olisi tärkeää, jos hän saisi kysymykseensä heti vastauksen. Luonnollisesti epäselvissä tapauksissa on tiedusteltava asiaa tuomarilta.

Sihteereiden kouluttamisen lisäksi olisi mielestäni hyvä, että myös esimerkiksi haastemiehille järjestettäisiin jonkinasteinen koulutus julkisuusasioista, sillä he ovat usein asiakkaan ensimmäinen kontakti tuomioistuimeen nähden ja heille saatetaan esittää kysymyksiä myös julkisuusasioihin liittyen. Koko henkilökunnan kouluttaminen lisäisikin laaja-alaista osaamista tuomioistuimessa, mikä omalta osaltaan turvaisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista koko oikeusprosessin ajan.

LÄHTEET

Frände, D., Havansi, E., Helenius, D., Koulu, R., Lappalainen, J., Lindfors, H., Niemi, J., Rautio, J. & Virolainen, J. 2012. Prosessioikeus. 4. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 13/2006)

Helsingin hovioikeuspiirin laaturahankkeen raportti 19.10./2007/19.12.2007. 2007. Oikeudenkäynnin julkisuus. Tulostettu 29.9.2012.

<http://www.oikeus.fi/uploads/wbw61p7kebkylb.pdf>

Kadoch, R. Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa. 2012. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tiedonantoja 112. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Tulostettu 12.11.2012.

<http://www.optula.om.fi/Etusivu/Julkaisut/1330603083093>

Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa. 2005. Työryhmämietintö 2005:7. Helsinki: Oikeusministeriö. Tulostettu 29.9.2012.

<http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Julkaisuarkisto20022009/Tyoryhmamietintoja/Tyoryhmamietintojenarkisto/Tyoryhmamietintoja2005/1145624738771>

Oikeudenkäynnit suljetuin ovin usein huonosti perusteltuja. 2012. Turun Sanomat 15.11.2012. Luettu 18.11.2012.

<http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/1073871975/Oikeudenkaynnit+suljetuin+ovin+usein+huonosti+perusteltuja>

Oikeudet piilottelevat seksirikoksia. 2012. Turun Sanomat 17.11.2012. Luettu 18.11.2012.

<http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/415644/Oikeudet+piilottelevat+seksirikoksia>

Tapanila, A. 2009. Oikeudenkäynnin julkisuus riita- ja rikosasioissa. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Todistelu yleisissä tuomioistuimissa. 2012. Mietintöjä ja lausuntoja 69/2012. Helsinki: Oikeusministeriö. Tulostettu 12.11.2012.

<http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Mietintojajalausuntoja/Mietintojenjalausuntojenarkisto/Mietintojajalausuntoja2012/1347273338480>

LIITTEET

Liite 1. Opas oikeudenkäynnin julkisuuteen kärjäsihteereille

SISÄLLYS 1(7)

1. ALKUSANAT
2. RIKOSASIAT
3. RIITA-ASIAT
4. MENETTELYSTÄ
5. TOIMINTAOHJEITA
6. ARKISTOINTIOHJEITA

1. ALKUSANAT

Tähän oppaaseen olen koonnut asioita, joiden olen kokenut askarruttavan monien kärjäsihteerien mieltä. Toivottavasti tästä oppaasta tai opinnäytetyöni teoriaosuudesta löytyy vastaus siihen, mitä etsit. Opasta pyritään päivittämään tarpeen mukaan ja kehitysehdotukset ovat tervetulleita.

2. RIITA-ASIAT

Riita-asioissa asiakirjat tulevat julkiseksi jo silloin, kun ne saapuvat kärjäoikeuteen. Asiakirjat voidaan määrätä salaiseksi tarpeellisilta osilta, mutta muutoin ne ovat julkisia heti. Salassapito on muutenkin harvinaisempaa kuin rikosasioissa. Riita-asioissa pätevät samat periaatteet kuin rikosasioissakin salassapitoa määrättäessä.

On huomattava, että kansliahenkilökunnalla ei ole oikeuksia tehdä ratkaisua julkisuuskysymyksissä, vaikka heillä olisi oikeudet ratkaista esimerkiksi summaarisia tai hakemusasioita. Jos tällaisessa asiassa on salassa pidettävä oikeudenkäyntiasiakirja, josta täytyy tehdä päätös, tulee asia siirtää notaarin tai tuomari ratkaistavaksi. (HE 13/2006, 73.)

3. RIKOSASIAT

Rikosasioissa julkisuuskysymykset ovat hieman monimutkaisempia kuin riita-asioissa. Ennen istuntoa julkisia ovat ainoastaan perustiedot, joita ovat siis asian yksilöity laatu, asian käsittelyn vaiheet, suullisen käsittelyn ajankohta, käsittelypaikka ja asianosaisten yksilöimiseksi tarpeelliset tiedot. Asianosaisten salaisia yhteystietoja ei merkitä diaariin.

Esitutkintapöytäkirjaa ja muita jutun asiakirjoja voivat asianosaiset käydä katsomassa käräjäoikeudessa. Käytännössä tätä tapahtuu kuitenkin melko harvoin. Esitutkintapöytäkirjoja ei toimiteta asianosaisille kuin poikkeustapauksissa, vaan heidän tulee tilata ne poliisilaitokselta.

Lähtökohtaisesti asiakirjat rikosasioissa tulevat julkiseksi, kun asiassa on pidetty suullinen käsittely. Jos asia käsitellään kirjallisessa menettelyssä, asiakirjat tulevat julkisiksi silloin, kun vastaajan suostumus asian käsittelyyn kirjallisessa menettelyssä on saapunut käräjäoikeudelle. Jos samassa jutussa on useampi vastaaja, asiakirjat tulevat julkiseksi vasta, kun kaikkien vastaajien suostumukset ovat saapuneet käräjäoikeudelle.

Haastehakemus tulee julkiseksi, kun se on luettu istunnossa. Monipäiväisissä istunnoissa on huomioitava, että haastehakemus tulee julkiseksi sitä mukaa, kun se on luettu, jos sitä ei lueta kerralla kokonaan. Esimerkiksi ensimmäisenä käsittelypäivänä luetaan kohdat 1-20, mutta kohdasta 21 eteenpäin ei ole vielä luettu, jolloin haastehakemuksen pyytäjälle voidaan antaa ainoastaan haastehakemus kohtien 1-20 osalta. Tarvittaessa lukemattomia syytekohtia voidaan peittää, jos syytekohtia ei käsitellä numerojärjestyksessä.

Tuomioistuimen laatimat asiakirjat (esimerkiksi pöytäkirjat, yhteenvedot yms.) tulevat sekä riita- että rikosasioissa julkiseksi, kun on allekirjoitettu. Tuomioistuimen ratkaisu tulee julkiseksi silloin, kun se julistetaan tai annetaan, ellei sitä määrätä salassa pidettäväksi.

YTJulkL:n 9 §:ssä on listattu suoraan lain nojalla salassa pidettävät asiakirjat. Lista ilmenee teoriaosuuden kohdasta 4.1. Näitä 9 §:ssä tarkoitettuja tietoja saattavat sisältää seuraavat asiakirjat:

- maanpetosoikeudenkäynnin asiakirjat

- lääkärintodistukset, reseptit ja muut asiakirjat, joista käy ilmi mielen-terveyteen liittyviä sairauksia, arkaluonteisia fyysisiä sairauksia tai vammoja (esimerkiksi intiimialueiden sairaudet)
- sukupuolielämää tai seksuaalisuutta käsittelevät asiakirjat
- sosiaalilautakunnan tekemät selvitykset
- päihdehuoltoa ja mielenterveyttä koskevat selvitykset
- velallisen selvitys velkaantumisesta yksityishenkilön velkajärjestely-asiassa
- isyystutkimukset, pöytäkirja isyyden selvittämisestä ja kertomuslomake
- rikoksen uhrista otetut valokuvat, ruumiinavauspöytäkirja

Hyvänä ohjenuorana esimerkiksi lääkärintodistuksen kohdalla voidaan pitää sitä, että mikäli lääkärintodistus sisältää ylä- tai alapäätä koskevia tietoja, se on salassa pidettävä. Jos kyseessä on tavallisen pahoinpitelyn vammoista annettu lääkärintodistus, on se yleensä julkinen asiakirja. Jotta lääkärintodistuksesta tulee salassa pidettävä, tulee sen sisältää arkaluonteisia tietoja.

Laissa on myös listattu joitakin yksittäisiä salassa pidettäviä asiakirjoja, joita ovat oikeuspsykiatrinen mielentilatutkimus, nuoresta rikosentekijästä laadittu henkilötutkinta, nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelma, vankeusrangaistuksen sijasta suoritettavan yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvitys, pitkäaikaissvankien vapauttamismenettelyä varten annettu lausunto ja rikosrekisteri.

4. MENETTELYSTÄ

Jos rikosjuttu määrätään kokonaan tai osittain salassa pidettäväksi, on Sakariin muutettava asian tila salaiseksi ja huomautuskentälle merkittävä, miltä osin asia on salainen. On tärkeää muistaa merkitä asiakirjat tarvittavilta osin salaisiksi Notesissa. Jos asianomistajan henkilöllisyys on määrätty salaiseksi, täytyy kaikki asiakirjat merkitä salaisiksi Notesissa, koska kaikista asiakirjoista ilmenee asianomistajan nimi.

Asiakirjojen, suullisen käsittelyn ja asianomistajan henkilöllisyyden salassapitomääräykset tehdään yleensä pöytäkirjaan, koska useimmiten ne ratkaistaan istunnon alussa. Tuomion salassapidosta tehdään ratkaisu tuomion alkuun. Jos käsittely pidetään suljetuin ovin, on valotauluun muistettava laittaa punainen valo palamaan, jotta istuntoon ei tule yleisöä seuraamaan.

Riita-asioissa salassapito on huomattavasti harvinaisempaa kuin rikosasioissa. Samat menettelyperiaatteet pätevät, mutta käytännössä koko jutun määrääminen kokonaan tai osittain salassa pidettäväksi on todella harvinaista ja poikkeuslaatuista. Yleensä edes yksittäistä asiakirjaa ei määrätä kokonaan salassa pidettäväksi, vaan ainoastaan tarpeellisilta osilta.

Jos olet epävarma asiakirjan julkisuudesta, kysy neuvoa tuomarilta ennen kuin annat tietoja asiakirjasta!

5. TOIMINTAOHJEITA

Jos asianosaisen yhteystiedot ovat salassa pidettävät, tulee tämä huomioida jo kutsuja lähetettäessä. Mikäli kutsu tai muu asiakirja lähetetään vastaanottotodistuksella, on tulostettava ensin pelkkä kutsu, johon osoitetiedot on kirjoitettu. Tämän jälkeen kutsusta poistetaan osoite, jonka tilalle laitetaan pisteet, koska asiakirjaa ei pysty muuten tallentamaan. Tämän jälkeen tulostetaan vastaanottotodistus. Vastaanottotodistuksessa ei saa olla osoitetietoja, koska sen palautuessa käräjäoikeuteen, osoitetiedot jäisivät näkyville. Jos kutsu laitetaan haastemiehelle tiedoksi annettavaksi, ei siihen tarvitse laittaa osoitetta lainkaan, vaan osoitetieto voidaan toimittaa haastemiehelle erillisellä asiakirjalla, josta ilmenee yhteystietojen olevan salaisia.

Osittain tai kokonaan salassa pidettäväksi määrätystä tuomiosta tai muusta asiakirjasta tehtävät jäljennökset on leimattava salaisuusleimalla, johon merkitään, miltä osin, kauanko ja minkä lainkohtien nojalla asiakirja on salassa pidettävä sekä tieto siitä, milloin asiakirja tulee julkiseksi. Ohessa kuvassa 1 on malli käytettävästä leimasta. Tätä leimaa käytetään paitsi jäljennöksissä myös arkistoinnissa kirjekuorien päällä. Alkuperäisiä asiakirjoja ei suositella leimattavaksi salassapitoleimalla, koska asiakirjat tulevat julkiseksi jossain vaiheessa. Alkuperäisiin asiakirjoihin voi lyijykynällä merkitä tiedot salas-

sapidosta; miltä osin, kauanko ja minkä pykälän nojalla kyseinen asiakirja on salassa pidettävä.

SALASSA PIDETTÄVÄ
Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta
yleisissä tuomioistuimissa _____
Salassapidon laajuus: _____
Salassapitoaika: _____
Julkinen: _____

KUVA 1. Salassapitoleima

Tarvittavat lainkohdat ilmenevät tuomarin tekemästä salassapitopäätöksestä. Salassapitoaika lasketaan aina jutun vireilletulosta käräjäoikeuteen. Jäljennösten lähettäminen asianosaisille postitse tapahtuu siten, että jäljennös laitetaan ensin postimaksuttomaan kirjekuoreen, jonka päälle laitetaan salassapitoleima merkintöineen. Tämä kirjekuori suljetaan ja laitetaan toisen kirjekuoren sisään. Päälimmäiseen kuoreen ei laiteta salassapitomerkitöjä.

6. ARKISTOINTIOHJEITA

Myös salassa pidettävät jutut seulotaan ja arkistoidaan normaalisti arkistointiohjeen mukaisesti.

Jos juttu on määrätty vain osittain salassa pidettäväksi tai siellä on salassa pidettäviä asiakirjoja esimerkiksi todisteena, se arkistoidaan normaalisti, mutta salassa pidettävät asiakirjat seulotaan punaisiin kansiin (taitettu A3).

Kokonaan salassa pidettäväksi määrätty asiat arkistoidaan postimaksuttomiin kuoriin. Asiakirjavihko 1:n (pysyvästi säilytettävät) asiakirjat laitetaan omaan kuoreensa ja asiakirjavihko 2:n (5 vuoden päästä hävitettävät) vastaavasti omaan kuoreensa. Molempien kirjekuorten päällä laitetaan salassapitoleima merkintöineen, jutun diaarinumero sekä lisäksi tieto, onko kuoreessa asiakirjavihko 1 vai asiakirjavihko 2. Hävitettävien kuoren päälle lisäksi merkintä siitä, milloin asiakirjat saa hävittää. Molemmat kuoret toimitetaan kirjaamoon, josta asiat viedään salaisten juttujen arkistoon. Jutusta tulostetaan ar-

kistopäiväkirja myös tavalliseen arkistoon. Tästä kappaleesta on kuitenkin poistettava kaikki salaiset tiedot.

Kuvassa 2 on malli hävitettävien asiakirjojen punaisien kansien kansilehdestä ja kuvassa 3 on malli pysyvästi säilytettävään asiakirjavihkoon laitettavien punaisien kansien kansilehdestä. Hävitettävien asiakirjojen punaisiin kansiin ei tarvitse merkitä asiakirjojen salassapitotietoja samalla tavalla kuin pysyvästi säilytettävien asiakirjojen kansilehtiin, koska salassapitoaika on kaikissa asiakirjoissa pidempi kuin hävittämisäika 5 vuotta.

PIRKANMAAN KÄRÄJÄOIKEUS

____. osasto

Diaarinumero

ASIAKIRJAVIHKO 2

ASIAKIRJAT, JOTKA SISÄLTÄVÄT SALASSA PIDETTÄVÄÄ TIETOA

KUVA 2. Hävitettävien asiakirjojen salassapitokannet

PIRKANMAAN KÄRÄJÄOIKEUS

____ . osasto

Diaarinumero

ASIAKIRJAVIHKO 1

ASIAKIRJAT, JOTKA SISÄLTÄVÄT SALASSA PIDETTÄVÄÄ TIETOA

Asiakirjan numero	Salassapidon peruste	Salassapidon päättymispäivä
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

Jos asiakirja on vain osittain salassa pidettävä, salassa pidettävä kohta on merkitty asiakirjan marginaaliin punaisella pystyviivalla.

KUVA 3. Pysyvästi säilytettävien asiakirjojen salassapitokannet